
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

17. évfolyam 9. szám

2008. szeptember

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Mezey László Miklós:** A mércével szembesítsük magunkat! Interjú Varga Csabával olvasótáborokról, tudástársadalomról és a tudatfejlesztő jövőmodellről 3
- Amberg Eszter:** Információs szabadság, avagy a közérdekű adatok megismerésének joga 12

Műhelykérdések

- A megyei könyvtári híradókról
- Gerber György:** Az ötvenéves Pest Megyei Könyvtárost lapozgatva 19
- Pegán Anita:** „...megpróbállok teremteni”. Látogatás a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban, Szegeden 27
- Litauszky Györgyné:** A szolgáltatóképesség növelése európai uniós források segítségével. A Békés Megyei Könyvtár útja egy projekt megvalósulása felé, praktikus megközelítésben 33

Extra Hungariam

- Papp József:** COBISS.Net. A délszláv államok egységes könyvtári információs rendszere 39
- Hajnal-Ward Judit:** A SALIS jubileumi konferenciája Seattle-ben 45

Perszonália

- Biczák Péter:** Kányi Andrásné (1933–2008) 53

Könyv

- Lukáts János:** „Kovács Máté száz éve a magyar társadalom életében”. Egy emlékkönyvről és az emlékezés kötelességéről 56

From the contents

László Miklós Mezey: Discussion with strategic researcher, Csaba Varga about reading camps, about knowledge society and the future of knowledge (3);
Eszter Amberg: The right of access to public data (12);
Magdolna Litauszky: Increasing service capability using EU sources (33)

Cikkeink szerzői

Amberg Eszter, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Biczák Péter*, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója; *Gerber György*, a Pest Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Hajnal-Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem könyvtárának osztályvezetője; *Litauszky Györgyné*, a Békés Megyei Tudásház és Könyvtár igazgatóhelyettese; *Lukáts János*, író, műfordító; *Papp József*, a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár munkatársa; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa.

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Oktatási és Kulturális Minisztérium

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

OKM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Mezey László Miklós

A mércével szembesítsük magunkat!

Interjú Varga Csabával
olvasótáborokról, tudástársadalomról és a tudatfejlesztő
jövőmodellről

– *A múlttól, a jelenről és a jövőről szeretnék beszélgetni veled. A múlttól és mai időkről rövidebben, a jövőről kicsit hosszabban, részletesebben, hiszen egy stratégiakutatóval folytatott beszélgetéskor ez így természetes.*

– Stratégiakutatóval? Köszönöm, hogy ezzel a szakmával tisztelsz meg. Ez annyiban jogos, hogy közel húsz éve vezetem a Stratégiakutató Intézetet. Ám kutatóként – különösen az utolsó hét-nyolc évben – elsősorban a metafizikával foglalkozom. Ez a természet- és társadalomtudományok, valamint a vallások egyesített elmélete. Ugyanakkor a régi törekvések közül megmaradt a társadalomelmélet kutatás, ám a szellemi változás folyamatos, most az eddigi e-folyóirat mellett internetes filozófiai folyóiratot is indítunk *Arca** címmel.

– *Talán nem túlzás azt állítani, hogy Te az 1980-as évek hazai olvasótábori mozgalmának „emblematis” alakja vagy, olyan személyiségek társaságában, mint Kamarás István, Nagy Attila, Bánlaky Pál vagy éppen a hatvani Kocsis István. Nemrégiben ünnepeltük – például e lap hasábjain is – az olvasótábor-mozgalom születésének 35. évfordulóját. Te hogyan emlékszel vissza azokra a „daliás idők-re”? És még inkább: ennyi idő távlatából miként értékeled az olvasótáborok mozgalmát? Hogyan foglalnád össze ma akkori jelentőségét?*

– A „daliás idők” emlékezete nem fér bele ebbe az interjúba, mert a Kádár-rendszer elmélete még nem született meg, pedig e nélkül nem értelmezhető a korszak egyetlen társadalmi vagy kulturális mozgalma sem. Egy azért valószínűnek látszik: a hetvenes és nyolcvanas években szinte minden mozgalmat államilag hívtak életre és államilag ellenőriztek, és csak néhány olyan kivétel volt, mint az olvasótábor, amelyet nem a központi hatalom talált ki, s amelynek politikai fel-

* A fogalom a középkor egyik jelentős gondolkodója, Hugo de Sancto Victore *Didascalicon* című munkájában található kifejezéséből ered. Napjaink egyik rangos amerikai filozófusának, Ivan Illichnek az értelmezése nyomán a tanulni vágyóknak a tudás megszerzéséhez egy háromdimenziós memóriatárat javasolunk, amelyet Noé bárkájának mintájára kell felépíteni a gondolatok világában.

ügyelete folyamatosan sikertelen volt, vagy csak félig-meddig sikerült. Ezért *két típusú olvasótábor* volt: az egyik békésen integrálódni akart a korszakba, de közben azért ellátott kulturális missziókat és erősített identitásokat, a másik fűtöült az integrációra, elemezte és továbbgondolta a korszakot, megismertette az új tudásokat és tényleges személyiségfejlődést akart inspirálni. Magam ezt a második irányvonalat képviseltem, s ebben elég kevés szövetségesem volt. Nem véletlen, hogy a két típus szétválasztását régóta szinte mindenki el akarja hallgatni, ami engem természetesen nem zavar, hiszen az elhallgatások előbb-utóbb csúfos véget érhetnek. Úgy ítélem meg ráadásul, hogy már nem az én dolgom az olvasótábori (civil szellemű, öntudaterősítő) mozgalom történetének megírása. Elmentem már egy-két ilyen évfordulós tanácskozássra, és mindig kedvetlenül jöttem haza. Ám nagyon remélem, hogy akik a mi táborainkban voltak tanítványok, őrzik az olvasótábor valódi szellemét és ez talán ma is fontos nekik.

– *Múlt és jövő között ott van a jelen. A múltban – igaz, afféle szocialista hangfelütéssel – léteztek, sőt virultak mindenféle olvasómozgalmak, nyaranta létrejöttek az olvasótáborok, volt például egy Olvasó Nép című, melleleg kiváló folyóirat, tehát abban a múltban, amikor sokkal több és jobb könyvet olvastak az emberek, mint manapság.*

– A kérdéseidet ma sokan felteszik, de a kérdések többségét én nem osztom, vagy nem így tenném fel. Egyrészt a korszakban nem virultak semmilyen mozgalmak, mi már akkor azt mondtuk, hogy a nyári olvasótáboroknak *mintegy egyharmada* üti meg a mércét. Ezt a kijelentést sokan zokon vették, amit én persze értek. De nem is lehetett több, mert a korszak értelmiségének többsége nem volt alkalmas olvasótábor vezetésére. Egyébként pedig utólag tisztelem azoknak is, akik csak az olvasás vagy kultúra megszerettetésére vállalkoztak, hiszen ez is fontos misszió volt – csak nem olvasótábor. Egyébként az olvasótábor fedőnév volt. Magam 1997-ben publikáltam egy könyvet, amelyben főként az olvasótábori tanulmányaim, cikkeim vannak. A könyv címe: *Szabadkísérletek*. Mert az olvasótábor lényege egy fogalommal kifejezve: szabadságkísérlet. Még hozzá összetett értelemben: társadalmi, egyéni, szellemi, lelki, tudati értelemben. És ezért ma sincsenek olvasótáborok, s az elmúlt két évtizedben nem is nagyon voltak, bár a nevet olykor továbbvitték, őrizték. Az olvasótábori szervezésben szellemileg így nagyjából ugyanott tartunk, mint a hetvenes évek közepén.

1992-ben, az olvasótáborok húszéves évfordulóján írtam egy „cikket” *Csendes biztatás az utódoknak* címmel. Ebben ilyen gondolatokat foglaltam össze: az olvasótábori mozgalom a tényleges társadalmi lehetőségekhez viszonyítva felül-, de a létező társadalmi szükségletekhez képest alulteljesített. Akkor is, most is azt gondolom, hogy a puha diktatúra nagyon is kemény, kézzelfogható határai között nem kis szellemi-emberi állóképességet jelentett az olvasótábori mozgalom életben tartása. Az olvasótábori mozgalom szellemileg-erkölcsileg *nyíltan készítette elő* a politikai rendszerváltást, sőt az olvasótábori elemzések egy stratégiai gazdasági-társadalmi rendszerváltás programját fogalmazták meg. Az olvasótáboroknak nem csak az volt a dolga, hogy gondolatilag érvényes politikai utópiákat dolgozzon ki, hanem legalább ennyire az is, hogy lehetőleg minden olvasótábori hallgató számára konkrét életmintákat adjon, *alternatív személyes döntéseket* kínáljon. Az olvasótábor nem egy távoli jövőre készített fel, hanem arra, hogy már

akkor és ott másképpen éljünk, legyőzve a sokféle kiszolgáltatottságot és keserűséget.

Ma sem mondhatok mást. Több mint két évtizede azonban nem szervezek olvasótábort, sőt új népfőiskolát sem, bár az utóbbi évtizedben fenntartottunk egy civilegyetemet, ami elsősorban V. Csorba Éva érdeme. Ugyanakkor kidolgoztunk egy koncepciót olyan *új felnőtteképzési egyetemre*, amelybe akár a fél ország beiratkozhatna majd. Ezen az új típusú egyetemen tizenhat tudás- és tantárgy csoport lesz. És van esély arra is, hogy két-három éven belül megnyitjuk a saját *szellemi kolostorunkat* is.

– *A jelen képe – az olvasás, a művelődés szempontjából is – nagyon lehangoló. Riasztóak az olvasási statisztikák, hiszen például a hazai társadalom mintegy hatvan százaléka semmit sem olvas, apad a könyvtári kölcsönzések száma, de még akik olvasnak, azok is nagy tömegben a bulvár, a „ponyva”, a bestseller és lektűr műfajait fogyasztják. Mi válthatta ki ezt a mennyiségi és minőségi visszaesést? Annak idején a televíziótól féltették az olvasást, ma a számítógéptől, az internettől, a digitális televíziózástól. Igazuk lenne azoknak, akik arról beszélnek, hogy – igaz, egy igen magas technikai színvonalon – visszatérünk a képek, a képmutogatók korába? Vagy valami más művelődésszociológiai tényező áll a művelődés, az olvasás iránti érdeklődés megcsappanása mögött?*

– Nem szeretnék tagadni egyetlen statisztikai adatsort sem, de egyáltalán nem osztom azt a széles körben elterjedt nézetet, hogy a helyzet ma lehangoló és lesújtó. Miért, mennyire és mihez képest? Egyrészt a Kádár-rendszerben is az igazi olvasói sikert a *szocialista lektűr* érte el, mert ne felejtjük el, hogy a nép például falta Berkesi András ideologikus műveit. Másrészt emlékezzünk arra, hogy az ország (minden kisebb nyitás ellenére) szellemileg elzárt volt, és a könyvkiadás ontotta – igyekszem kulturáltan fogalmazni – a zömében *félíg igaz, félíg hamis* műveket. Harmadrészt a polgárok jó része például azért olvasott, mert így akart új gondolatokhoz jutni, s – ezt szintén becsüljük meg – így vett részt virtuális közcselekvésekben. Jó vagy zseniális művek természetesen akkor is születtek, de azok nem egyszer csak kivételként erősítették a szabályt. És magam is sajnálom, hogy számos kortársunk életművét, vagy egyes darabjait nem lehet jó szívvel ajánlani a jövő olvasóinak. Szörnyű ez a történelmi váltásoknak kiszolgáltatott örökös szelekció, amelynek olykor jobb sorsra érdemes művek is áldozatul esnek.

A számítógéptől ugyanúgy *nem kell félteni* az olvasást, mint a televíziótól. Ugyanakkor mélységesen igaz az, amit magam kettős fogságnak nevezek. A mediatizált világ egyfelől foglya a társadalom alacsony minőségi szükségleteinek és szükségletkielégítő kultúrájának, másfelől a társadalom is foglya a mediatizált világ és intézményhálózat alacsony minőségi szükségleteinek és szükségletkielégítő kultúrájának. Ugyanakkor az új globális–lokális világban elképesztő sebességgel megy végbe egy *univerzális-generális új tudás* létrejötte, és szinte minden tudományban átfogó új tudás születik, amit az adott tudományág sem akar befogadni. És közben az olykor a mindentudás-ruhájában tetszelgő értelmiségi csoportok egyes tagjai – paradox módon – fanyalogva latolgatják, hogy hol nem tartunk a tudástársadalom hazai építésében. A gyenge, félíg fejlett magyar tudástársadalom is *fényévekre van* a hetvenes–nyolcvanas évek tudáskorlátozott, civil közcselekvést akadályozó világától. Ám ma már társadalmi mozgalmat nemcsak

a tudástársadalom, hanem a következő évek–évtizedek *tudás- és tudatfejlesztő* társadalmi modelljének az önkéntes, kreatív építésére lehetne szervezni.

– *Ha már az új korszakot szóba hoztad, mit értsünk az új paradigmaváltásokon?*

– Az ezredforduló után nyilvánvalóvá vált, hogy Európa és Magyarország is belépett egy *új paradigma* korszakába. A mostani Új Paradigma egyszerre hozott részben várt, részben nem várt, de mindenképpen átfogó változásokat.

1. A tudás mennyisége hihetetlen mértékben növekszik. Különböző számítások szerint az emberiség jelenlegi – az elmúlt évezredek alatt felhalmozott – ösztudása egy-másfél évenként duplázódik. Minden egyes ember és ország szembe kerül avval a kihívással, hogy a tudások feldolgozása, megértése kulcskérdéssé válik.
2. A mennyiség robbanásszerű növekedése mellett legalább ilyen alapvető változás, hogy az új tudás tartalma, minősége gyökeresen átalakul. Ezért mondják sokan, hogy már benne vagyunk az új tudások (és az új tudások innovatív hasznosítása) korszakában.
3. Az elmúlt két évtizedben a fejlett és fejletlen világ egyaránt eljutott a tudásvezérelte gazdaság és társadalom korszakába. Ez annak ellenére is igaz, hogy az előző világmodell (a pénzközpontú újkapitalizmus) folyamatosan belső átalakulásokon megy keresztül, és várhatóan még sokáig létezik.
4. Az új paradigmák egyike, hogy bolygónk és civilizációnk – az előző évszázadok károkozásai miatt – ökológiai krízishelyzetbe jutott. Ezért a tudásalapú, fenntartó fejlődés követelményei egyaránt globális, nemzeti és lokális kihívásokká és megoldandó leckékké váltak.
5. A jelen látható válságai és lehetőségei egyaránt felismerhetővé teszik, hogy a tudástársadalom modell önmagában nem oldja meg a problémákat, s az egész civilizációnak akkor van esélye az értelmes fennmaradásra, ha az emberiség és minden ember tudatossága magasabb állapotba lép.
6. A tudásátadás – az alap-, közép- és felsőfokú oktatás – egyaránt krízisbe kerül, mert nem pusztán a csökkenő színvonal javítására kénytelen koncentrálni, hanem egyúttal az új tudások átadására is kísérletet kell majd tennie, miközben az ismeretközpontú iskola helyett egyre inkább a tudatközpontú nevelés felé kellene elmozdulnia.
7. A mai új nemzedékek szükségképpen olyan életpályára és életmagatartásra készülhetnek fel, ahol a tudások és az új tudások szerepe radikálisan megnő, s ezért egy életút során várhatóan többször szakmát, foglalkozást (és egyben) tudást kell váltaniuk. Az élethossziglan tanulás már napi követelmény.
8. Számos paradigmát sorolhatnánk még. Az egyik ilyen, hogy a munkaidő és a szabadidő, a munkatevékenység és a szabadidős tevékenység végképpen egyenrangúvá válik. Az emberi élet mindkét tevékenységében a szervezett és spontán tudásbővítés, tudáshasznosítás általános feladattá válik. Mindezért az oktatás–nevelés is folyamatosan változik, és nem vonhatja ki magát az új paradigmák hatása alól.

– *Beszélgetésünk fő témája tehát a jövő, a jövő esélyeinek latolgatása; és pedig két kérdésről ejtsünk szót, az olvasás és a könyvtár jövőjéről. Manapság – durva*

sarkítással – két út áll a könyvtárak előtt: vagy poros könyvmúzeumok lesznek, vagy könyvek nélküli, számítógépes információs központok. Ha az előbbi válik valóra, akkor üres, néptelen intézmények lesznek, ahová néha-néha betéved egy-két anakronisztikus alak, filosz, a „fölsleges tudományok” művelője? Ha az utóbbi verzió válik valóra, akkor a könyvtár olyan lesz, mint valami elektronikus tudakozó? Ahol majd lehet böngészni a híreket, kérdezni a vasúti menetrendet, ételreceptek között lehet válogatni vagy elektronikus játékokkal szórakozni? Ilyen sivár lenne a jövő?

– A könyvtárak jövőjéről izoláltan nem lehet gondolkodni. Ha a tematikát viszont nem is tágitjuk ki, érdemes szembesülni azzal, hogy a könyvtár (és például az egyetem) intézménye a kapitalizmus és az államkapitalizmus sajátos „terméke”. Nem szeretném rombolni a könyvtár mint intézménytípus presztízsét, de ez „csak” arra volt kitalálva, hogy kulturált információszoigálató intézmény legyen. Ugyanúgy pusztán ismeretközponú volt, mint a hagyományos közoktatás. Nem volt feladata a tudás megértése, befogadása, ahogy ezt tegnap mondták, nem vállalta a tudás személyes és kollektív tőkéve alakítását. Ezen a valóságos helyzetben érdemben persze az javított, hogy lelkes–elhivatott könyvtárosok az olvasók kisebbségének igyekeztek informálisan szellemi–lelki szolgáltatásokat is adni. Magam is elmondhatom, hogy ebben az időben csodálatos könyvtárosokkal (vagy inkább a régi – keleti – értelemben vett tanítókkal, tudásátadókkal) ismerkedtem meg és dolgozhattam együtt.

Ma közben ott tartunk már, hogy – mint azt az előbb összefoglaltam – az emberiség ösztudása folyamatosan duplázódik, miközben a világban a tudás, gondolkodás paradigmaváltásai mennek végbe. Ezzel az elképesztő (és nálunk jórészt alig tudatosult) folyamattal sem a közoktatás, sem a közművelődés intézményhálózata nem tud lépést tartani, miközben az új nemzedékek kisebbségei – szinte senki által nem támogatva – az internetes tudáshálózatokon eljutnak az új tudásokhoz és a jobbak hasznosítják is. Szerintem is csak az az alternatíva van: a könyvtár – mai formájában! – eltűnik, mert sok szempontból elavult és így nincs szükség rá, vagy a tudás- és tudatközponú korszak egyik vezető intézményévé válik. Ez a kihívás. Egy háromórás nagyelődadásban fel lehetne vázolni azokat az alternatívákat, hogy a következő húsz–harminc évben mi lehet a könyvtár jövője. A legkevesebb amit mondhatunk, az nem más, minthogy a könyvárnak többek között minden tudást azonnal (a) digitalizálni, (b) rendszerezni, értelmezni, (c) személyre szabottan közvetíteni kell.

Fontos még, hogy egy régi felismerést megerősítsünk. A személyes és társadalmi tudás befogadása és alkalmazása alapvetően tudatállapot és tudatfejlesztés függő. A társadalmi kohézió és a társadalmi együttműködés változatlanul elsősorban a tudatminőség kérdése. Az európai, a nemzeti vagy a lokális identitás erősítése mindenekelőtt az egyén tudatától és tudatosságától függ. A személyes és közösségi egészség alapvetően a tudat–öntudat egyértelműen tudatos fejlesztésén és magas szintű használatán múlik. Még a funkcionális, bürokratikus állam problémamegoldó képessége és cselekvése is a társadalom és az állami alkalmazottak tudatállapotától és az ebből fakadó kötelességvállalásától függ. Ha a gazdaság jövőjét elsősorban a kutatás–fejlesztés vagy tágabban az innováció határozza meg, akkor sem mondtunk egyebet, mint azt, hogy a technikai–technológiai vagy gazdasági innovátorok tudatállapota a kulcskérdés. Ma már a társadalmi-nemzeti kommunikációknak sem lenne más dolga, mint az egyéni–közösségi tudatok ön-

fejlesztését szolgálja. A felismerések tehát egyáltalán nem újak, csak az a *gyökeresen új*, hogy a tudatfejlesztés a társadalmi–gazdasági fejlődés modell *középpontjába* kerül.

– *Az előző kérdésemhez kapcsolódva, szerinted milyen jövő vár az olvasásra? Arra gondolok, hogy a XXI. század embere mintha megelégedne az adatokkal és az információkkal. Megbízható adatokra és friss információkra van szüksége a boldoguláshoz, és mintha az elmélyült tudás, a széles műveltség, az imponáló olvasottság, netán a bölcsesség afféle fölösleges és kevesek számára fontos luxus lenne. Ilyen (szellemi) közegben milyen szerepe lehet a könyvnek, a léleknevelítő szépirodalomnak, a komoly ismereteket nyújtó szakirodalomnak? Mintha manapság csak a legközvetlenebb hasznót nyújtó, legpraktikusabb ismeretek birtoklását preferálná a világ.*

– Nem jó a kérdésfelvetés. Ne pusztán arra figyeljünk, hogy milyen jövő vár az olvasásra, hiszen az internet használata is zömében tömény olvasás, az meg egyáltalán nem baj, ha a képolvasás is erősödik. És nézzünk szembe azzal a kérdéscsomaggal, hogy az olvasók többsége csak praktikus ismereteket keres és csak egy kisebbség érdeklődik a magas szintű tudás és bölcsesség iránt. Először is: ez mindig is így volt, legfeljebb a kisebbség aránya változott; másodsor: a közoktatás és a felsőoktatás a diákok többségét változatlanul nem tanítja meg az önálló gondolkodásra és tudásértelmezésre; harmadsor: a diákok vagy hallgatók többsége olyan családi és mikroklimából érkezik, ahol az élet elviseléséhez, túléléséhez elsősorban a feszültségenyhítő technikák kellenek; negyedsor: a magyar társadalom – belülről nézve – tanácstalan, nem érti az új paradigmákat, nem látja, hogy mennyire más ma a tudás- és a munkaerőpiac stb.

A kérdés tehát inkább az, hogy a társadalomra milyen jövő vár, csak hogy ezen a területen még nagyobb a zavar és a jövőképhiány. Egyáltalán még az sem tudatosul, hogy mi és milyen a társadalom, s egyelőre az a felismerés sincs napirenden, hogy a társadalom alapvetően a kollektív tudattól függ. Am a társadalom tagjai ugyanakkor azt sem tanulhatták meg, hogy milyenek a személyes és kollektív tudatlépcsők, és hogyan lehet rajtuk lépdelni. Magam ezekről a dilemmákról az elmúlt években *három könyvet* is írtam. Átfogó elemzést publikáltam az új tudásokról, tudáselméletről, tudástársadalomról. Ugrin Emesével megfogalmaztunk egy új demokrácia és állam (egyben új társadalom) modellt. A világot generálisan újraértelmező – metafizológiai könyvben – új nézőpontokat, új paradigmákat és új cselekvési módokat javaslok.** Hadd térjek ki csak arra, hogy szerintünk a mai képviselési demokrácia modell helyett három új modell kínálkozik: a) a digitális demokrácia; b) a részvételi demokrácia; c) a tudatközpontú demokrácia. Miért ne lehetne a jövő digitális, tudatközpontú, részvételi demokrácia a részvételi állam létrejöttével párhuzamosan?

– *Műveltség, tudás, olvasottság nincs iskola nélkül. Csakhogy iskolarendszerünkkel is sok gond van: a falusi kis iskolák megszűnésétől kezdve az iskolai erőszaga-*

** Lásd a három könyvet: Varga Csaba: *Új horizontok előtt* (Tertium, 2005); Ugrin Emese–Varga Csaba: *Új demokrácia és állam modell* (Századvég, 2007); Varga Csaba: *A metafizológia gyönyörűsége* (Kairosz, 2008)

kig – hosszan lehet sorolni a gondokat, bajokat. És mintha a fejlesztések, a haladás iránya is vitatható lenne. Mert semmilyen technikai fejlesztés nem formálja a közösséget, nem építi a jellemet, nem bontakoztatja ki az egyéniséget. És persze nem pótolja a kiváló tanáregyéniséget., a példaadó pedagógust, aki képes a személyiséggel nevelni. A még oly korszerű tananyag még oly korszerű eszközökkel történő elsajátíttatása korántsem emberformáló, jellemfejlesztő, közösségformáló hatóerő. Tehát a mai iskola is mintha nem az olvasóvá válásra nevelne, mintha nem a műveltségismeretek követésére buzdítana. Gereben Ferenc művelődésszociológus épp lapunkban megjelent cikkében írta, hogy a mai egyetemisták, a jövő oktatói is alig olvasnak. Vagyis a jövő olvasatái sem olvasott emberek.

– Európában és Magyarországon *holt is tart az oktatás?* A kép meglehetősen vegyes: az információs vagy tudástársadalom épülése ellenére a közoktatás vagy az egyetemi képzés nagyon nehezen változik. Mint minden nagy társadalmi, szellemi rendszer, az oktatás–nevelés is szükségképpen ragaszkodik bevált elveihez és módszereihez.

- Legyünk világosak: van régi tanulás és van régi módszertan. Ez uralja ma az oktatást.
- Az elmúlt kétszáz év európai tanulási, oktatási elvei és gyakorlatai továbbélnek.
- Kitérés kísérletek indultak – a direkt oktatástól a nondirektív oktatásig, a hatalom-központú iskolától az iskolátlantított iskoláig, a porosz iskolától a demokrácia-alapú iskolakísérletekig stb.
- Van új tanulás és van új módszertan, vagy: lehet új tanulás és lehet új módszertan (új alternatívák- új iránytűk, új irányok).

Az új jelző nem ötven évvel későbbi időszakra utal, hanem a közeljövőre, ha ez ma nehezen is hihető el.

Ennek ellenére Európában (és töredékesen Magyarországon is) komoly törekvések és *oktatási kísérletek* voltak és vannak az oktatás–nevelés generális átalakítására. Mindenesetre Magyarország ma nem nagyon hangos az iskolakísérletekről, sőt a felsőoktatásban – a bolognai folyamat ellenére és egyben következményeként – a változások nagyon nehezen indulnak meg. Az egyik szerény eredmény, hogy az oktatás intézményrendszere tudomásul veszi, hogy az új tudás alkalmazása közben minimum három-négy, egymást követő technológiai forradalom fut le (az oktatás technológiában is), amellyel valahogy lépést kell tartania. Mindenesetre ma még alig látszik, hogy a tudás mennyiségi és minőségi változása *kikényszerítheti-e az új oktatást, az új könyvtárat, az új képzési-közvetítői intézményeket.* Ennek ellenére már szlogenként egyaránt felmerül a digitális iskola, az iskolátlantított iskola vagy az új tudáson alapuló iskola.

Az információs társadalom ideológiája kiemelt figyelmet szentel a tudásfejlesztésnek, amelyet az új terminológia szerint már tartalomfejlesztésnek hívnak. Ez azt jelenti, hogy információfejlesztésből – tudásfejlesztés, kultúrafejlesztésből – tartalomfejlesztés lesz. Az oktatásban négy, alapvetően új fejlesztési irány bontakozik ki: az e-tudás, az e-kultúra fejlesztése; a tudás, a kultúra e-terjesztésének fejlesztése; a tudás és kultúra e-piacterek létrehozása; az e-iskola, e-gimnázium, virtuális campus elterjedése. Ezért azt mondhatjuk, hogy az információs kori tudás és kultúrafejlesztés új európai programjának neve: tartalomfejlesztés.

Ha kicsit áttekintjük az oktatás–nevelés problémáit, legalább *négy jellemző tünetet* emelhetünk ki. Különösen az általános iskola és jórészt a középiskola hierarchikus intézmény, a diák – minden ellenkező törekvés ellenére – kiszolgáltatott, változatlanul dominál a tömegtermelést szolgáló frontális oktatás stb. Ma már a tanár is kiszolgáltatott, nem tud lépést tartani a tudás „robbanásával”, képtelen kezelni a diákok „elvadulását”, nem tud mit kezdeni az osztályok nem-rationális reakcióival. Magyarországon nincs koncepció és gyakorlat az iskolátlantított iskolára, amit például Zsolnai József írhatna meg. A középiskolák mellett a főiskolák egyrészt beletörődnek az alacsony színvonalba és képtelenek kezelni a diákok alulképzettségét, másrészt fogalmuk sincs, hogy a következő harminc–ötven év paradigmaváltásai miatt *mire és hogyan* készítsék fel a hallgatókat.

Számos ilyen tünetet vehetnék még elő. Ha az oktatás és nevelés elméletét és gyakorlatát kutatjuk tovább, folyamatosan beleütközünk néhány kardinális kérdésbe:

1. Milyen ismereteket, milyen tudást, milyen tudásszeletekben oktatunk?
2. A tudás mennyiségétől és minőségétől részben függetlenül a tudást hogyan közvetítjük, a diáknak, hallgatóknak milyen módszerekkel adjuk át?
3. A (minőségi) közvetített tudást milyen oktatási–nevelési intézmények, milyen oktatási intézmény-szerkezetben adják át?
4. A társadalomtudományok jóvoltából mintegy ötven éve kutatjuk, hogy a negatív társadalmi helyzeteket az iskola, az intézményes tudásátadás konzerválja vagy oldja?
5. Az agy–elme–tudat-kutatások fejlődése ellenére nincs igazán napirenden még, hogy az oktatás „alanyai” milyenek is, mit és hogyan értelmeznek, s hogyan változtathatók a kreatív tudásbefogadás érdekében?
6. Szuverén személyiségként a diákot (idegrendszerét, elméjét, koncentráló képességét, mentális állapotát és mindenekelőtt a tudatát) milyen elvek alapján, hogyan fejlesszük a tudás megértése, átélése és hasznosítása céljából és érdekében?

A magyar közoktatás (és a közművelődés is) – a felsorolt alapkérdések ellenére – még mindig igyekszik jól teljesíteni. Ezt az igyekezetet csak úgy fokozhatjuk, ha legalább *elveket* fogalmazunk meg a jövő iskolájáról. Először például azt, hogy a holnap iskolája a régi és új tudás együtt lesz – avagy tudásátadás a kor magastudásához közeli színvonalon történhet. A diák alapvetően kutató-fejlesztő személyiséggé válik és a pedagógus a tudás megszerzésének, átadásának tudását magas szinten ismerő személyiség lesz (szuper tudásközvetítő). Talán az iskolátlantított iskola modell terjed el – az iskola ugyanis tudás- és kreativitás-műhely. Az iskola, mint intézmény sehol nem (egyetlen intézményben sem) maradhat a rejtett és nyílt agresszivitások és féltudások pompázása.

Nem végül, de mégis csak kiemelten: az iskola nem tehet mást, mint ami *felkészít a tudástársadalom korszakára*, a szüntelen tanulásra, a globális tudáspiacon való sikeres szereplésre, valamint a jövő iskolája tudatosan fejleszti a diák személyes tudatát és az osztályok kollektív tudatát. Ha már itt tartunk, röviden jelezzük, hogy hosszabb távon minden oktatási formának, beleértve a könyvtárakat, a felnőttoktatást vagy bármilyen szabadművelődési formát, csak arról szólhat az új stratégiája és programja, hogy a jövő tanulása és iskolája nemcsak tudásközpontú, hanem tudat-

központú is; csak *a tudatközpontú oktatás* képes több és magasabb szintű tudást (készséget, innovációt, magatartást, problémamegoldó készséget stb.) közvetíteni.

Az iskola nem csak az oktatásra, nem a tantervre, nem a tananyagra, nem a vizsgáztatásra, nem az iskolai osztályra koncentrál elsősorban. A világon mindenhol új oktatási–képzési *paradigma* jön: a tudás- és tudatfejlesztéssel az oktatás és maga a képzési intézmény alapvetően megváltozik. A diák nevelése így nem lehet csak a külső szerepek formálása–önformálása, nem lehet csak az elme képességének fejlesztése–önfejlesztése, hanem mindezeknél fontosabb, vagy legalább is egyenrangú feladat *a belső tudati (vagy lelki és tudati) építkezés*. Az új tanulás révén az iskola egyúttal örömközpontú, szabadságfejlesztő, részvételi demokráciát elsajátító „intézménnyé” válik.

– *Messzire jutottunk: a múlttól, az olvasótáborok történetétől a jövő iskoláig. Végezetül mégis visszatérek az alapvető kérdéshez: az elmondottak tudatában mégis hogyan látod az olvasás, az értékes könyv jövőjét, és ezekhez szorosan kapcsolódva a könyvtár jövőjét? Tudsz valami biztatót mondani?*

– Csak *biztatót* lehet mondani! Egyúttal ne sajnáljuk azt, ami elveszik közben. Talán elég lenne, ha állandóan szemünk előtt látnánk *a mércét*. Ez a mérce nem más, mint amit az ezredforduló után maga az új korszak és az új programú emberek és csoportjaik akarnak. Kimondatlanul vagy kimondva. A mércének ezt a nevet adnám: tudás- és tudatfejlesztő korszak. Ha nem erre megyünk, a világ jövője valóban kétségessé válhat, viszont ha ezt a mércét valamennyire megközelítjük, a világ értelmesebben, élhetően fennmarad.

– *Köszönöm a gondolatébresztő, elgondolkodtató válaszokat. És a továbbmondás reményével búcsúzom.*

Amberg Eszter

Információszabadság, avagy a közérdekű adatok megismerésének joga

„Az információszabadság nem politikai jelszó, hanem szakkifejezés, azoknak a jogintézményeknek az összefoglaló neve, amelyek a mai viszonyok között akarnak valódi esélyt adni a vélemény- és sajtószabadságnak, valamint a polgárok «informált részvételének» a társadalom ügyeiben, és ezért az államapparátus információit nyilvánossá teszik.”

(Sólyom László)

A könyvtáraknak – mint egyéb közfeladatot ellátó szervezeteknek – 2008. július 1-jétől kell alkalmazniuk az elektronikus információszabadságról szóló törvény rendelkezéseit, amelynek értelmében a tevékenységükkel kapcsolatos legfontosabb adatokat rendszeresen közzé kell tenniük. A vonatkozó jogszabályok értelmezésével szeretnénk segítséget nyújtani a kollégáknak a helyes joggyakorlathoz.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya 61. §-ának (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, valamint arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetve terjessze. Jogállamban az állam működésének a polgárok számára átláthatónak kell lennie. A törvényi szabályozás az információszabadság, a közérdekű adatok nyilvánosságának szabályozásával olyan társadalmi környezet kialakulásához járul hozzá, amelyben mindenki azonos tájékoztatói feltételek mellett vehet részt a közügyek intézésében.

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény¹ (a továbbiakban: Avtv.) 2. § 4. pont szerint „közérdekű adat: az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy kezelésében lévő, valamint a tevékenységére vonatkozó, a személyes adat fogalma alá nem eső, bármilyen módon vagy formában rögzített információ vagy ismeret, függetlenül kezelésének módjától, önálló vagy gyűjteményes jellegétől.”

Az adatvédelmi biztos 1998-as állásfoglalása szerint² az adatszolgáltatási kötelezettség elsősorban az alapadatokra, valamint az adatkezelő alaptevékenységéhez tartozó, egyébként is rendelkezésre álló feldolgozott adatokra vonatkozik. Az ada-

tok kivonatolására, összesítésére, feldolgozására – ha az nem tartozik az adatkezelő alapfeladatához, vagy nem áll eleve rendelkezésre – az adatkezelő nem kötelezhető. Az adatkezelőnek ugyanakkor törekednie kell arra, hogy a rendelkezésére álló adatokat közérthető módon, felhasználásra alkalmas formában közölje az igénylővel.

Adatkezelő az Avtv. 2. § 8. pont szerint az a természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, aki vagy amely az adatok kezelésének célját meghatározza, az adatkezelésre (beleértve a felhasznált eszközöket) vonatkozó döntéseket meghozza és végrehajtja, vagy az általa megbízott adatfeldolgozóval végrehajtatja. Az Avtv. 19. §-a értelmében az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy (a továbbiakban együtt: szerv) a feladatkörébe tartozó ügyekben köteles elősegíteni és biztosítani a közvélemény pontos és gyors tájékoztatását. *„Az adatvédelmi biztos gyakorlat a közfeladatokat (közszolgáltatásokat) ellátó szerveket szervezeti formától, valamint a feladatellátás jogi alapjától függetlenül, az ellátandó feladatra koncentrálna – legalább az ellátott közfeladat mértékéig – az Avtv. hatálya alá vonta mint »állami vagy helyi önkormányzati feladatot ellátó szerv«-eket. Vagyis közfeladatot ellátó szervnek minősíti azokat a gazdasági társaságokat, egyházi jogi személyeket stb. is, amelyek az állammal, helyi önkormányzattal kötött szerződés alapján látták el az állami, helyi önkormányzati feladatokat.”*³

Az Avtv. 20. §-ának (1)–(2) bekezdése szerint a közérdekű adat megismerése iránt bárki – szóban, írásban vagy elektronikus úton – igényt nyújthat be. A közérdekű adat megismerésére irányuló igénynek az adatot kezelő szervnek az igény tudomására jutását követő legrövidebb idő alatt, azonban legfeljebb 15 napon belül kell eleget tennie.

Mindenki jogosult tehát minden olyan közérdekű adat megismerésére, amely nem más személyes adata és amelyet nem minősítettek üzleti, szolgálati vagy államtitokká. A közérdekű adatok megismerése nem célhoz kötött, az igénylőnek nem kell az információszerzéshez fűződő érdekelttségét igazolnia, az adatkezelő pedig nem vizsgálhatja azt.⁴ Az adatokat tartalmazó dokumentumról az igénylő másolatot kaphat. Az adatkezelő kizárólag a másolat készítéséért – legfeljebb az azzal kapcsolatban felmerült költség mértékéig terjedően – állapíthat meg költségtérítést, amelynek összegét az igénylő kérésére előre közölni kell. Akadályozhatja az információs szabadság érvényesülését, ha a közléssel kapcsolatban felmerült költségek irreálisan magasak. Természetesen a közérdekű adat költsége maga is közérdekű adat.

Az adatvédelmi biztos álláspontja szerint *„az információs szabadság, azaz a közérdekű adatok megismeréséhez való jog egyfelől a polgárok alkotmányos joga, másfelől az adatközlés az állami, önkormányzati, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szervek alkotmányos kötelezettsége is. Egyetlen állami szerv sem hivatkozhat arra, hogy a közérdekű adatok szolgáltatása nem tartozik a jogszabályban meghatározott alapfeladatai közé. [...] egy alkotmányos jog érvényesülését lehetetlenítené el, ha az állam a közérdekű adatok szolgáltatásával összefüggésben a közléssel (másolás, postázás) kapcsolatban felmerülő költségeken túli költségeket az adatkérőre háríthatná.”*⁵

Az igény teljesítésének megtagadásáról, annak indokaival együtt, nyolc napon belül írásban kell értesíteni az igénylőt. Az Avtv. értelmében az adatigénylést nem

lehet elutasítani arra való hivatkozással, hogy annak közérthető formában nem lehet eleget tenni. A közérdekű adat megismerése iránti igény teljesítése nem tagadható meg azért, mert a nem magyar anyanyelvű igénylő az igényét anyanyelvén vagy az általa értett más nyelven fogalmazza meg. Az igénylő bírósághoz fordulhat, ha kérése nem teljesül. A bíróság a törvény rendelkezése szerint soron kívül jár el, és ha a kérelemnek helyt ad, határozatában az adatkezelőt a kért közérdekű adat közzétételére kötelezi.

Az Országgyűlés a fentiekkel összhangban megalkotta az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvényt⁶ (Eisztv.), amely elektronikus közzétételi kötelezettséget ír elő az állami, a helyi önkormányzati feladatot és egyéb közfeladatot ellátó szervek tevékenységéhez kapcsolódó adatokra és az általuk kezelt közérdekű adatokra vonatkozóan.⁷ A törvény célja annak biztosítása, hogy a közvélemény pontos és gyors tájékoztatása céljából a közérdekű adatok e törvényben meghatározott körét elektronikus úton bárki számára személyazonosítás és adatigénylési eljárás nélkül, folyamatosan és díjmentesen közzétegyék.

Az Eisztv. 3. §-ának (1) bekezdése felsorolja azokat a szerveket, amelyekre a közérdekű adatok elektronikus közzétételének kötelezettsége vonatkozik, továbbá a (2) bekezdés tartalmazza a jogszabályban meghatározott *közfeladatot ellátó egyéb szervekre* vonatkozó rendelkezéseket. A közfeladatot ellátó szerveknek – tevékenységükhöz kapcsolódóan – a jogszabály mellékletében meghatározott adatokat (általános közzétételi lista) közre kell adniuk. Más jogszabály is meghatározhat egyes ágazatokra, a közfeladatot ellátó szervtípusra vonatkozóan egyéb közzéteendő adatokat (különös közzétételi lista). A közfeladatot ellátó szerv vezetője, valamint jogszabály a közfeladatot ellátó szerve, azok irányítása, felügyelete alá tartozó szervekre vagy azok egy részére kiterjedő hatállyal további kötelezően közzéteendő adatokról határozhat meg (egyedi közzétételi lista).

Tehát a fentiek értelmében a könyvtáraknak – a teljesség igénye nélkül – az alábbi adatokat kellene saját (vagy társulásaik által közösen működtetett, illetve a felügyeletüket, szakmai irányításukat vagy működésükkel kapcsolatos koordinációt ellátó szervek által fenntartott, valamint az erre a célra létrehozott központi) honlapon közzétenniük.

I. Szervezeti, személyzeti adatok

ADAT	FRISSÍTÉS	MEGŐRZÉS
A közfeladatot ellátó szerv hivatalos neve, székhelye, postai címe, telefon- és telefaxszáma, elektronikus levélcíme, honlapja, ügyfélszolgálatának elérhetőségei	A változásokat követően azonnal	Az előző állapot törölendő
A közfeladatot ellátó szerv szervezeti felépítése szervezeti egységek megjelölésével, az egyes szervezeti egységek feladatai	A változásokat követően azonnal	Az előző állapot törölendő
A közfeladatot ellátó szerv vezetőinek és az egyes szervezeti egységek vezetőinek neve, beosztása, elérhetősége (telefon- és telefaxszáma, elektronikus levélcíme)	A változásokat követően azonnal	Az előző állapot törölendő
A közfeladatot ellátó szerv által alapított lapok neve, a szerkesztőség és kiadó neve és címe, valamint a főszerkesztő neve	A változásokat követően azonnal	Az előző állapot egy évig archívumban tartásával

II. Tevékenységre, működésre vonatkozó adatok

ADAT	FRISSÍTÉS	MEGORZÉS
A közfeladatot ellátó szerv feladatát, hatáskörét és alaptevékenységét meghatározó, a szervezetre vonatkozó alapvető jogszabályok, állami irányítás egyéb jogi eszközei, valamint a szervezeti és működési szabályzat vagy ügyrend hatályos és teljes szövege	A változásokat követően azonnal	Az előző állapot egy évig archívumban tartásával
A közfeladatot ellátó szervnél végzett alaptevékenységgel kapcsolatos vizsgálatok, ellenőrzések nyilvános megállapításai	A vizsgálatról szóló jelentés megismerését követően haladéktalanul	Az előző állapot egy évig archívumban tartásával
A közérdekű adatok megismerésére irányuló igények intézésének rendje, az illetékes szervezeti egység neve, elérhetősége, s ahol kijelölésre kerül, az adatvédelmi felelős, vagy az információs jogokkal foglalkozó személy neve	Negyedévente	Az előző állapot törlendő
A közfeladatot ellátó szerv tevékenységére vonatkozó, jogszabályon alapuló statisztikai adatgyűjtés eredményei, időbeli változásuk	Negyedévente	Az előző állapot egy évig archívumban tartásával

III. Gazdálkodási adatok

ADAT	FRISSÍTÉS	MEGORZÉS
A közfeladatot ellátó szerv éves (elemi) költségvetése, számviteli törvény szerinti beszámolója; a költségvetés végrehajtásáról – a külön jogszabályban meghatározott módon és gyakorisággal – készített beszámolók	A változásokat követően azonnal	A külön jogszabályban meghatározott ideig, de legalább öt évig archívumban tartásával
A közfeladatot ellátó szervnél foglalkoztatottak létszámára és személyi juttatásaira vonatkozó összesített adatok, illetve összesítve a vezetők és vezető tisztségviselők illetménye, munkabére, és rendszeres juttatásai, valamint költségterítése, az egyéb alkalmazottaknak nyújtott juttatások fajtája és mértéke összesítve	Negyedévente	A külön jogszabályban meghatározott ideig, de legalább egy évig archívumban tartásával

A Kormány 305/2005. (XII. 25.) számú rendeletében⁸ megállapította a közérdekű adatok elektronikus közzétételének részletszabályait, és az egységes közadatkereső rendszer, valamint a központi jegyzék adattartalmát, az adatintegrációra vonatkozó szabályokat. Az informatikai és hírközlési miniszter 18/2005. (XII. 27.) IHM rendelete⁹ meghatározta a közzétételi listákon szereplő adatok közzétételéhez szükséges mintákat. E rendelet 2. §-ának (1) bekezdése szerint a közzétételre szolgáló honlapon az adatközlő köteles elhelyezni az általános, különös vagy egyedi közzétételi listák által előírt adatokat tartalmazó hivatkozást, mégpedig jól látható módon, „Közérdekű adatok” elnevezéssel. Továbbá az adatközlőnek az alábbi tagolásban kell publikussá tennie az általános közzétételi lista szerinti adatokat tartalmazó közzétételi egységeket, vagy hivatkozni azokra:

1. Szervezeti, személyzeti adatok
 - 1.1. Kapcsolat, szervezet, vezetők
 - 1.2. A felügyelt költségvetési szervek

- 1.3. Gazdálkodó szervezetek
 - 1.4. Közalapítványok
 - 1.5. Lapok
 - 1.6. Felettes, felügyeleti, törvényességi ellenőrzést gyakorló szervek
2. Tevékenységre, működésre vonatkozó adatok
3. Gazdálkodási adatok
 - 3.1. A működés törvényessége, ellenőrzések
 - 3.2. Költségvetések, beszámolók
 - 3.3. Működés

A közfeladatot ellátó szervezeteknek nem csupán arról kell gondoskodniuk, hogy saját honlapjukon közzétegyék adataikat, hanem az egységes közadatkereső részére el kell készíteniük az adataikat leíró adatokat is. Az Eisztv. előírása értelmében a szervezeteknek a közérdekű adatok egyszerű nyilvántartása és kereshetősége érdekében a közzétett információk leíró adatait továbbítaniuk kell az informatikáért felelős miniszter által működtetett központi elektronikus jegyzéknek és egységes közadatkereső rendszernek is.¹⁰

Az *információs szabadság* kifejezés viszonylag újkeletű, ezért a fogalmával kapcsolatos konszenzus még nem alakulhatott ki. Egyes országokban egyfajta akta-betekintési jogot értenek rajta, vagyis azt, hogy a hatósági eljárás során mindenki megismerheti a saját ügyével kapcsolatos adatokat. Máshol – pl. hazánkban – a törvény *a közérdekű adatok megismerésének jogát* biztosítja.

Az információs szabadságot az Alkotmány alapjogként garantálja, „*amely a kommunikációs alapjogok köréből az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének szabadságát és állami elismerését, továbbá biztosítását jelenti.*”¹¹ E jog tárgya pedig nemcsak az Avtv. által definiált adatokra terjed ki, illetve nem szűkíthető a megismerésre, hanem magában foglalja a terjesztés szabadságát is.

Tehát az információs szabadság egyrészt megfogalmazható az egyénnek a közérdeklődésre számot tartó adatok iránti tájékozódási jogaként, másrészt állami kötelezettséget jelent ezeknek az információknak a biztosítására.

Az információs szabadság tárgya kiterjed a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatokra¹² egyaránt.

Az információs szabadság tartalmát a közérdekű információ megismerése, a hozzáférés, illetve a terjesztés szabadsága tölti ki. E jog ezeken kívül más magatartásformákat is felölel: az információ előkészítését, tárolását, a szükséges technikai eszközök beszerzését és használatát, illetve a negatív információs szabadságot, amikor az egyén kivonja magát az információk fogadása alól. Tehát főszabályként a nyilvánosság elve érvényesül. Az információ megismerése a címzettek tekintetében kötelezettséget jelent, az államnak (illetve szerveinek stb.) szolgáltatnia kell a kért adatot. Az adatokat rendszeresen közzé-, vagy más módon hozzáférhetővé kell tennie. A közérdekű információ kiadását bárki kérheti, anélkül hogy abban közvetlenül érintett lenne.

Az információs szabadság funkciója:

- Egyrészt a jogállam állami közhatalmi intézményeinek, a közfeladatokat ellátó szervek és személyek tevékenységének átláthatósága. A 32/1992. (V.

29.) AB határozat szerint a nyilvánosság a közhatalom demokratikus működésének a próbája. Továbbá a „közérdekű információkhoz való szabad hozzáférés lehetővé teszi a választott népképviselői testületek, a végrehajtó hatalom, a közigazgatás jogszerűségének és hatékonyságának ellenőrzését, serkenti azok demokratikus működését. A közügyek bonyolultsága miatt a közhatalmi döntéshozatalra, az ügyek intézésére gyakorolt állampolgári ellenőrzés és befolyás csak akkor lehet hatékony, ha az illetékes szervek felfedik a szükséges információkat.” Az információszabadság továbbá szorosan kötődik az egyénhez, aki az ilyen jellegű információk nélkül nem képes hatékonyan és felelősségteljesen gyakorolni sem jogait, sem kötelezettségeit.

- Másrészt magában foglalja az állami és a közhatalommal rendelkező, illetve a közfeladatokat ellátó szervek szabad és nyilvános bírálhatóságát, működésük, tevékenységük folyamatos kritikáját.

Az információszabadság korlátja a titok, a titkosság. Titkos az olyan adat, amit a törvény alapján az arra jogosult szerv állam- vagy szolgálati titokká nyilvánított, vagy a nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség alapján minősített adat; illetve, ha a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogot – az adatfajták meghatározásával – valamely törvény honvédelmi, nemzetbiztonsági, bűnüldözési vagy bűn megelőzési, központi pénzügyi vagy devizapolitikai érdekből, külügyi kapcsolatokra, nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatokra, bírósági eljárásra tekintettel korlátozza.¹³ Nem minősül nyilvános adatnak továbbá a belső használatra készült, valamint a döntés-előkészítéssel összefüggő adat a keletkezését követő tíz éven belül. A közérdekű adatok nyilvánosságát korlátozhatja továbbá az Európai Unió jogszabálya az Európai Unió jelentős pénzügyi vagy gazdaságpolitikai érdekére tekintettel, beleértve a monetáris, a költségvetési és az adópolitikai érdeket is.¹⁴

Az adatvédelmi biztos 2007. évi beszámolója¹⁵ megállapította, hogy a közérdekű adatok megismerésére irányuló kérelmek elutasításának legfőbb indokai a következők voltak: a kért adat az adatkezelő szerv kezelésében nem található; a közérdekű adat belső használatra készült, vagy döntés-előkészítéssel összefüggő adat; államtitokká minősített adat.

Mint feljebb láttuk, korlátozást jelent a szerv feladat- és hatáskörébe tartozó döntés meghozatalára irányuló eljárás során készített vagy rögzített, a döntés megalapozását szolgáló adat, amely a keletkezésétől számított tíz évig nem nyilvános. Megismerését az adatot kezelő szerv vezetője engedélyezheti, és köteles is engedélyezni. A döntés megalapozását szolgáló adat megismerésére irányuló igény a döntés meghozatalát követően akkor utasítható el, ha az adat megismerése a szerv törvényes működési rendjét vagy feladat- és hatáskörének illetéktelen külső befolyástól mentes ellátását veszélyeztetné.

A Könyvtári Intézet kezelésében döntés-előkészítéssel összefüggő adatok csekélyebb számban találhatóak, mivel munkánk elsősorban kutató jellegű, ennek során jellemzően nem közigazgatási értelemben vett döntéseket hozunk. De a valóban döntést előkészítő adatok nyilvánossága jogszerűen korlátozható, ennek indokoltsága elsősorban a döntés meghozataláig igazolható. Az adatvédelmi biztos már idézett 453/K/1997 állásfoglalása szerint a kutatás esetében a befejezésig, azaz a kutatási zárójelentés elkészítéséig belső használatra készültnek tekinthetők a kutatással közvetlen összefüggésben kezelt olyan adatok, amelyek nyilvánosság

előli visszatartásának jogszerűségét az intézmény vezetője – az intézmény állami feladataihoz kapcsolódóan, megalapozott indokok alapján – igazolni tudja. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy a főszabály mindkét esetben a nyilvánosság, az adatok visszatartása csak kivételként értelmezhető.

Jelen összefoglaló elkészítésének célja az volt, hogy felhívjuk a könyvtárak figyelmét: az Eisztv. rendelkezéseit a közfeladatot ellátó szervezeteknek – így a könyvtáraknak is – **2008. július 1-jétől** kell alkalmazni. Az Avtv. 20. §-ának (8) bekezdése szerint az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szervezeteknek a közérdekű adatok megismerésére irányuló igények teljesítésének rendjét rögzítő *szabályzatot* kell készíteniük. Javasoljuk, hogy minden könyvtárban készítsenek a majdan előforduló adatigénylések benyújtása és teljesítése kapcsán tájékoztatót és szabályzatot a közérdekű adatok igénylésének rendjéről. Jó gyakorlatként ajánlom például az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapján található „Közérdekű adatok” menüpont¹⁶ és a közérdekű adatok megismerésére irányuló igények intézésének rendjéről szóló szabályzat¹⁷ tanulmányozását.

JEGYZETEK

- 1 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200063.TV
- 2 453/K/1997
- 3 Az adatvédelmi biztos ajánlása a közfeladatot ellátó személyek feladatkörével összefüggő személyes adatai nyilvánosságára vonatkozó jogszabályok összhangjának megteremtéséről.
http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=aktualis/ajanlasok&dok=1234_H_2006
- 4 19/1995. (III. 28.) AB határozat szerint: „Az Avtv. nem tartalmaz olyan korlátozó rendelkezést, amely a közérdekű adatok megismerését célhoz kötötté teszi. Ezáltal a szabályozás megengedi azt is, hogy a kérelmező ne csupán közérdekből, hanem pl. saját jogos érdekei érvényesítése, vagy csoportérdek megvalósítása céljából kezdeményezze a közérdekű adat megismerését. Az Avtv. szerint a közérdekű adatot kezelő szerv nem jogosult az adatkérés céljának vizsgálatára sem.”
- 5 185/K/2002
- 6 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500090.TV
- 7 Az Eisztv. a megyei önkormányzatok és az 50.000-nél nagyobb lakónépességű városok vonatkozásában 2007. január 1-jén, az egyéb helyi önkormányzatok, továbbá az egyéb közfeladatot ellátó szervezetek vonatkozásában 2008. július 1-jén lépett hatályba.
- 8 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500305.KOR
- 9 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500018.IHM
- 10 <http://www.kozadat.hu/kereso/index.html>
- 11 34/1994. (VI. 24.) AB határozat
- 12 Avtv. 2. § 5. pont szerint *közérdekből nyilvános adat*: a közérdekű adat fogalma alá nem tartozó minden olyan adat, amelynek nyilvánosságra hozatalát vagy hozzáférhetővé tételét törvény közérdekből elrendeli.
- 13 Avtv. 19. § (3) bek.
- 14 Avtv. 19. § (7) bek.
- 15 <http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=beszamolok/2007/0>
- 16 <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=1205>
- 17 http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200707/3_2007_okm_utasitas_szabalyzat_070705.pdf

A MEGYEI KÖNYVTÁRI HÍRADÓKRÓL

Sorozatunkban azokat a rövidebb-hosszabb „bemutató” cikkeket közöljük, amelyek a megyei hálózati híradók múltjáról, jelenéről és jövőjéről tudósítanak. 2007 őszén a szerkesztőség levélben kereste meg a megyei könyvtárak igazgatóit, azzal a kéréssel, hogy maguk számoljanak be vagy éppen lapszerkesztő munkatársuk írjon ismertetést a megye hálózati híradójáról; úgy ahogyan maguk gondolják, úgy ahogyan önmaguk látják lapjukat. Vannak megyék, ahol jelenleg nem is lát napvilágot könyvtári hálózati híradó, vannak megyék, ahonnan visszajelzést sem kaptunk. Ahonnan viszont érkeztek bemutató cikkek – azokat sorra-rendre olvasóink elé tárjuk.

Az ötvenéves Pest Megyei Könyvtárost lapozgatva

„1955-ben jelent meg a Pest megyei Könyvtáros első száma. Innen számolva már az 53. évfolyamnál kellene tartanunk, de az idők vihara 3 esztendőben nem tette lehetővé a lap megjelenését” – írta Biczák Péter könyvtárigazgató az 50. évfolyam bevezetőjében.¹

Nos, mit mondhatunk e sok vihart átélt folyóirat félévszázados életéről ahhoz, hogy az olvasó lehetőleg teljes képet kapjon erről a kiadványról, amelynek cikkei *„hű tükröi a megye könyvtárügye fejlődésének.”²*

Hosszas töprengés után arra gondoltam, hogy lappal a kézben járjuk végig együtt ezt az ötven esztendőt, és idézzük meg, idézzük fel, azokat a gondolatokat, amelyek nem hullottak ki az idő rostáján. Remélem, hogy miután az én lelkem szűrőjén fennakadtak, talán mások számára is láttató módon tanúskodnak a múlt-ról, amely sok tekintetben akár a jelenünk is lehetne.

Kezdetben volt a szándék, amelyet Simon Zoltán, a megyei népművelési osztály vezetője így összegezett a *Beköszöntőben*: *„...ezen kiadványunk révén szorosabbra kívánjuk fűzni a kapcsolatainkat azzal, hogy tájékoztatjuk őket (mármint a megye könyvtárosait) megyénk könyvtári eseményeiről, lehetővé tesszük hasznos tapasztalatok átadását, és teret engedünk azoknak kiadványunk lapjain, akik könyvtári szempontból közérdekű írásukkal megkeresnek bennünket.”³*

Az első számok rovatcímei (*Verseny a könyvtári munka megjavításáért; Könyvtáros arcképek; Könyvtáraink életéből; Irodalmi rendezvényekről; Módszertani tanácsadó; Hírek; A József Attila olvasómozgalomról; Kis könyvtárak összevonásáról; Tanácsok a könyvtárakért; Faliújság és könyvtár; Levelezőink írják*) jól érzékeltetik, milyen sokoldalúan próbált a kiadót jegyző Debreceni Imréné, a Pest Megyei Könyvtár akkori igazgatónöje és a tíz éven át anonimitásban maradt szerkesztő, Pál Ernő munkálkodni a fent megfogalmazott szándék megvalósításán.

1957 novemberében újabb *Beköszöntő* indította útjára a *Pest Megyei Könyvtárost*. Ebben Szabó Sándor, a Megyei Tanács V. B. elnökhelyettese ma is időszerű gondolatokkal igyekezett együttműködésre serkenteni egykori kollégáinkat: „*Legyen ez a szerény lap a könyvtárosok tapasztalatcseréjének lapja. Írják meg benne munkájuk eredményeit és azokat a bevált, jó módszereket, amelyekkel az eredményeket elérték. Tapasztalataik, jó módszereik feltárásával segítség elő, hogy megyénkben minél több olvasó gyarapodjék tudásban, ismeretekben. Munkájuk során különös gonddal foglalkozzanak az ifjúsággal. Segítség elő, hogy a fiatalok is megízleljék az olvasás örömeit, és rendszeresen olvassanak... Szeretnénk, ha lapunk tényleges segítőtársává válnék a megye könyvtárosainak.*”⁴

Tán e ma is bennünk élő vágy tartotta életben, s készítette szüntelen megújulásra a lapot. Ám miközben folyvást új kunsztokat tanulva próbálunk tovább araszolni göröngytelennek egyáltalán nem nevezhető utunkon, észre kell vennünk, hogy a hatékony könyvtárosi munka alapfeltételei a kezdetek óta mit sem változtak. Erre utalnak ugyanis Debreceni Imréné 1957-ben papírra vetett gondolatai: „*Ahhoz, hogy komoly propagandamunkához kezdjünk, három feltétel szükséges: 1. Barátságos, fűtött könyvtárhelyiség, 2. szép, érdekes, új könyvek, 3. az emberekkel bántni tudó, képzett könyvtáros.*”⁵

A *Pest Megyei Könyvtáros* életének első évtizede a nagyon tudatos építkezéstről tanúskodik. Egyre több írásban olvashatunk egy-egy adott könyvtár, könyvtáros működésének eredményeiről, sikereiről, kudarcairól. Az írások címei (*Népkönyvtárosaink írják; Népkönyvtárosok értekezlete Gödöllőn; A Ráckevei Járási Könyvtár eredményei* stb.) jól tükrözik, hogy valódi műhelymunka alakult ki a folyóirat készítése során. E folyamat egyik meghatározó állomása lett, hogy 1957-ben a szerkesztését is egy újonnan alakult szakembergárda hatáskörében utalták, erről így adott hírről a lap: „*Megalakul a Pest megyei Könyvtár Módszertani Tanácsa... A tanács feladata a módszertani munka hatásosságának emelése s gyakorlatibb alapokra való helyezése. A jövőben a tanács szerkeszti majd a Pest Megyei Könyvtárost is.*”⁶

Az új szerkesztőbizottság valóban még elkötelezettebben igyekezett a könyvtári munka fejlesztését elősegíteni azáltal, hogy az egyes írásokban rendszeresen megjelentek a statisztikai adatokra támaszkodó elemzések (*Beszélő számok*) mellett, a különféle módszertani eligazításra szolgáló cikkek (*A könyvtárközi kölcsönzésről; A könyvek visszaperlésének módja* stb.) Jelentősnek mondható további segítségként értékelhetjük a könyvtárosok önképzését támogató lexikon (*Kis könyvtárlexikon*) és a tartalomjegyzék megjelenését az 5. évfolyamtól kezdve. Egy kedves színfoltja volt e korszakban a könyvtári híreknek; azokra a tudósításokra gondolok, amelyek örömmel adtak hírt arról, milyen kapósak a könyvtáros leányok, és mely házasságok révén növekedett egy-egy potenciális olvasóval a könyvtárhasználók tábora.

„*Megindult a függetlenített könyvtárosok továbbképzése.*”⁷ – adja tudunkra a lap, jelezve ezáltal, hogy a magyarországi könyvtárügyben megkezdődött a

könyvtárak intézményesítése, és az új helyzetben magasabban képzett könyvtárosokra volt szükség. Nem csoda, hogy hasábjain is egyre több írás igyekszik mutatni az irányt, amelyre haladnia kell annak, aki a használói és szakmai igényeknek meg kíván felelni. Hadd idézzek erre is egy példát: „*A törzsanyag képezze a könyvtár szilárd alapját, adja meg a lehetőséget az általános műveltség elemének elsajátításához, a csereanyag pedig, tartson lépést a legfrissebb irodalmi és tudományos eseményekkel, gyakori változtatásával állandóan tartsa ébren a könyvtár iránti érdeklődést.*”⁸ Ugye mennyire időtálló gondolatok ezek? Magam legalábbis így érzem azon tapasztalatok birtokában, amelyeket Pest megye könyvtárait járva szereztem akár az elmúlt hónapokban is.

Ugyancsak szívet-lelket melengetők azok a hírek is, amelyek a sorra megnyíló új könyvtárakról, megújuló könyvtáráépületekről, vagy éppen az ún. művelődési autók munkába állításáról tudósítanak. Például, itt kaphattunk hírt Cegléd 1958 decemberében megnyitott új gyermekkönyvtáráról. Azt, hogy ennek, a helytörténet szempontjából is fontos adatnak van a mának szóló üzenete, úgy hiszem, nem kell bizonyítanom.

Néha talán naivnak tűnő kívánságok is születnek bennünk, mint ezt, egy előtünk járt, kollégánk példája is mutatja. Egy alkalommal ugyanis Leányfalun azzal kéréssel fordult az ott megjelent írókhoz, hogy olyan könyveket írjanak: „*melyek olvasmányosságukkal és ugyanakkor feltétlen irodalmi értékükkel alkalmasak arra, hogy kezdő olvasókat rávezessenek a rendszeres olvasásra.*”⁹ Az olvasóvá nevelés, az olvasás megszerettetése minden kor könyvtárosának szívügye, hisz létszükséglete, hogy ne apadjon, hanem növekedjen az a használói kör, amely a könyvtárakra fordított költségvetési források társadalmi hasznosságát igazolja. Ma, az öregbetűs könyvek reneszánsza idején, nem okoz nehézséget egyetértőnk azzal a néhány évtizeddel ezelőtt született megállapítással, hogy: „*Az olvasók jobban szeretik a nagyobb betűs, ki-bekezdéses könyveket, mint ahol a lapok apró betűkkel, sűrű sorokkal vannak szedve... az apró betűs, sűrű soros könyv olvasása nemcsak szellemileg, hanem szinte fizikailag is kimeríti az értelmet és a szemet. Ezt el kell kerülni, mert az olvasót ez elkedvetleníti az olvasástól.*”¹⁰

Visszatérve lapunk módszertani jellegű cikkeihez, elmondhatjuk, hogy az egykori szerkesztőbizottság mindent megtett, hogy a könyvtári szakma legfrissebb szemléletével oltsa be a településeken dolgozó könyvtárosokat. Erről vallanak a találmásra kiragadott címek (*A szabadpolcos kölcsönzés tapasztalatai; A csoportos leltárkönyvről; A könyvtáráépítés és korszerűsítés néhány kérdése* stb.).

Katsányi Sándor egyik írásából emeltem ki az alábbi, mondhatnánk, örökérvényű mondatokat: „*A szerzeményezéssel kapcsolatban sokan hivatkoznak az olvasók igényeire is. Ezzel azonban csínjában kell bánnunk. Nagy baj, ha egyetlen szempontunk az olvasók pillanatnyi igényeinek kiszolgálása. Valóban, az olvasót kell mindenek előtt szem előtt tartanunk, de nem csak a jelenleg beiratkozott olvasókat, hanem azokat is, akiket a jövőben meg akarunk nyerni, és nemcsak azt az igényt, amit pillanatnyilag kifejeznek, hanem amit a jövőben fel akarunk kelteni bennük.*”¹¹ Bevallom, e témakörben ma sem tudnék korszerűbb, előremutatóbb tanácsot adni könyvtáros kollégáinknak széles e hazában éppúgy, mint határainkon túl, ahol erre olykor alkalmam adódik.

1965-től megváltozott a számozás: 10. évfolyam 1. szám! Ekkor már a szerkesztő, Pál Ernő nevét is feltüntették. A szándék azonban töretlenül ugyanaz maradt:

„...betölteni a sokszor felbontatlanul talált körlevelek szerepét, helyet ... adni a szakkérdésekkel, irodalmi, helyismereti témákkal foglalkozó írásoknak.”¹² Valóban, a lapot forgatva megtapasztalhatjuk, hogy e szándék miként öltött testet.

A helyismereti dokumentumok gyűjtésének és hasznosításának kérdése 1977-től jelenik meg a Pest Megyei Könyvtárosban. 1984-ben Mándli Gyula, a szobi Érdy János Körzeti Könyvtár igazgatója hosszú tanulmányban ismertette könyvtára helyismereti gyűjteményének szabályzatát. Nem titkolt szándéka az volt, hogy segítséget nyújtson más hasonló intézményeknek saját gyűjteményük létrehozásában. A helyismeret, helytörténet témaköre ezután újra és újra felbukkant más-más formában a lap hasábjain (*Számítógép a könyvtár helytörténeti gyűjteményében; Helytörténeti dokumentumok felhasználása a gyermekkönyvtári munkában; Helytörténeti gyűjtemény Szentendrén* stb.). Az 1990-es évek második felében Csáky Károly ipolysági kutató írásai jelentek meg folyamatosan *Hont megye jeles szülöttei* rovatcímmel. Az új évezredben eddig napvilágot látott számokban pedig a Pest megyében megjelent jelesebb helytörténeti munkák bemutatása a feladata a *Helytörténeti kalandozások térben és időben* című rovatnak. Ezek után talán nem szorul magyarázatra, hogy 1995-ben miért Vácott tartotta első országos tanácskozását az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete, amelynek első elnöke Mándli Gyula lett.

Az elmúlt években sokat hallhatunk a jó példák bemutatásának szükségességéről. Nos, ez sem tűnik új keletű dolognak, ha a Pest Megyei Könyvtárosban napvilágot látott azon írásokat olvasgatjuk, amelyeket hajdan volt kollégáink „Az én módszerem” pályázatra küldtek be. Egyre gyakrabban jelentek meg beszámolók más megyék, más országok könyvtári gyakorlatáról (*Bevált munkamódszereink; Bács megyei mozaik; Olaszországi jegyzetek* stb.).

Azon való nagy igyekezetünkben azonban, hogy tükörbe nézve gyönyörködhessünk a tökéletes könyvtáros képében, időnként be kell látnunk: bizony, ma sem kellene hosszantartó lelkiismeret-vizsgálatot tartanunk, hogy rádöbbenjünk, olykor, talán nem is ritkán, könyvtáros szemmel nézzük a világot, és ez nem mindig problémamentes. Álljon itt bizonyítékként erre is egy idézet a „régmúltból”: „Egy idős olvasóm a következő szöveget írta be öreges, reszkető betűkkel a kiolvasott könyvbe: »Kiolvasta 1964. I. 10-én S...i Mihály, aki szül. 1892. II. 4-én. MÁV nyugdíjas.« Váratlanul ért a dolog, engedtem első ösztönös érzésemnek, a könyvféltésnek... S hogy a bácsi – szomorú távozása ellenére – a könyvtár leghűségesebb olvasója a mai napig is, egy kedves semmiségnek köszönhetem. Értesítést küldtem a címére a könyvtár új könyveiről, s egyben gratuláltam közelgő születésnapjára (amelynek dátuma igen-igen bevésődött az emlékezetembe).”¹³

Napirenden a művelődési intézmények együttműködése – harsogja felénk egy cím 1966-ból. Nekem ezt olvasva az az érzésem támadt, hogy több mint negyven esztendeje nem változott a napirend. Hiszen folyamatosan halljuk: „Fel kell mérni a művelődési otthonok, könyvtárak, iskolák... kulturális feladatainak találkozási pontjait, s az együttműködés eredményességét tovább kell fokozni.”¹⁴ Azon sem csodálkozom, hogy másutt meg azt olvasom: „Nemrég jelent meg az iskolai és a községi könyvtárak szétválasztásáról szóló rendelet... Ezután a közös könyvtáros külön időben kölcsönöz az iskolai és a közművelődési könyvtárból. Az iskola tanulói kétszer jelennek meg ugyanabban a helyiségben, hogy ugyanazon könyvekből válogassanak, s ezt a könyvtáros kétszer fogja adminisztrálni. De az oktatást

tisztán és ellenőrzötten fogja kiegészíteni a könyvek nevelő ereje. (A közművelődési könyvtár pedagógiai szempontból nem megbízható hatása csak esetleg két nappal később fogja érni a tanulót.)”¹⁵

Múlt és jelen számos esetben találkozok e lapot forgatva az olvasó lelkében ilyen vagy hasonló hírek nyomán. Így örvendtem meg a nagy szellemek találkozásának akkor is, midőn Kovács József László töprengéseit olvasván a könyvtárak névadásáról egyszer csak azt olvastam, „...a pilisít, Kármán Józsefről nevezném el, hiszen az író részben itt fogalmazta a Fanny hagyományait.”¹⁶ Alig hiszem ugyanis, hogy Pogány György barátom, aki a pilisi Városi Könyvtárnak a közelmúltban ezt a nevet választotta, ismerte ezt a több évtizeddel korábban felvetett gondolatot.

Más helyen, más időben pedig, hírt kaptunk arról, hogy az első Könyvtárosok Napja 1970. május 25-én volt Pest megyében. Kár, hogy e néhány évig nagy érdeklődéssel kísért esemény hosszú szünet után, csak az 1990-es évek végén újult fel. Igaz, azóta folyamatosan sort kerítünk rá, mint erről a Pest Megyei Könyvtáros azóta megjelent számai tanúskodnak.

Múlt és jelen egymásba fonódásának jeleként ismerhetjük föl az első évtizedek *Olvasásra ajánljuk* rovatában találtakat, az utolsó évtized *Írók, művek, olvasók* rovatában közölt írásokban. Természetesen a hasonlóság mellett markáns megkülönböztető jegyekkel is szembesülünk. Míg annak idején sok műről kaptunk néhány soros ismertetést, addig a *Könyves Kata* álnéven, Balogh Istvánné, solymári kolléganőnk által jegyzett írások egy-két, többnyire kortárs író egy-egy művét mutatják be valóságos irodalmi csemegét nyújtva azoknak, akik elmélyülnek bennük.

A könyvtári híradók szerkesztőinek első értekezletét is a Pest Megyei Könyvtáros folyóirat és a Pest Megyei Könyvtár szervezésében tartották meg 1972. június 16-án, a Leányfalui Művelődési Otthon könyvtárában. Lapunk és intézményünk hírnevét öregbítette ez az esemény. Nem beszélve arról, hogy egykori munkatársunk, Papp István, a KMK igazgatójaként fogalmazta meg a következőket: „A híradók megerősödése befolyásolja a Könyvtáros profilját, az alapfokú tájékoztatást átengedheti a híradóknak, s a színvonalat magasabbra emelheti.”¹⁷ Nyugodt szívvel állíthatom, máig hatóan kijelölte számunkra az utat, amelyen járnunk kell.

Az érdi bibliobusz üzembeállítása kapcsán hosszú cikkben számol be Bóday Márta a könyvtári hálózat e nagy vívmányáról. Szemlelhunyva, elmerengvén a dolgon, egyre kíváncsibb lettem. Miért kellett az 1978-ban elindított mozgókönyvtári szolgáltatásnak méltatlanul elhálnia azután, hogy például csak a ceglédi járásban három bibliobusz működött az 1980-as évek második felében? Hisz akár 2004-ben, a KSZR megalkotóinak tollából is származhattak volna az akkor leírt gondolatok. „Az elmúlt évek során bebizonyosodott, hogy színvonalas könyvtári ellátás bizonyos helyeken csak bibliobusz beállításával valósítható meg. Korszerű könyvtári intézmény esetében vonzó, és a többi között az is fontos szempont, hogy nyilvánvalóan kevesebbe kerül a felépítése és a fenntartása, mint ugyanannyi fiókkönyvtár létrehozása. Feltétlenül megtakarítást jelent a könyvállományban, a helyiségekben, a fűtésben stb.”¹⁸

Ide kíváncsi vagyok még azok a gondolatok is, amelyek az 1990-es évek elejéről, a Pest Megyei Könyvtár akkori módszertani vezetőjének, valamint igazgatójának tollából származnak. Az előzőt a három főre apadt megye Módszertani Osztályra háruló szinte elláthatatlan feladathalmaz készítette a következő megállapításra: „Pest

megye területi nagyságát, a települések nagy számát tekintve a megyei könyvtár egyedül, háromszoros létszámmal sem tudná maradéktalanul ellátni a hálózat irányító, segítő és ellenőrző szerepét. Tehát, ismételten a hálózati központokban kellene megbízni, a már korábban is ilyen feladatokat végző könyvtárosokat, a régió könyvtárainak gondozásával.”¹⁹ Bár a régió fogalma mára egy új közigazgatási szerveződéshez kapcsolódik, úgy vélem, jól érthetően jelennek meg e javaslatban csakúgy, mint az utóbbi „váteszi” kijelentésében: „...az ellátórendszerek ... többsége most felbomlott, de hiszek benne, hogy szakmai és gazdasági ésszerűség újabb reneszánszát fogja hozni ezen szerveződéseknek”²⁰ a KSZR-ben később valóra vált felismerések.

Még csak 1990-et írtunk, amikor a Budakeszi Nagyközségi Könyvtár megváltoztatta a nevét. Az új neve: *Budakeszi Könyvtár és Információs szolgálat* lett. Akkor sokan kicsit értetlenül kérdezték, vajon mit akar jelenteni ez a szokatlan elnevezés. A könyvtár vezetője, Nagy Ferenc erre így adott magyarázatot lapunkban: „...a megváltozott politikai és gazdasági feltételek közepette egy-egy intézmény léte kizárólag attól függ majd, hogy ...mennyiben tud egy adott közösség igényeinek megfelelő szolgáltatást biztosítani... Legyen bár pesszimista a jelenlegi gazdasági prognózis, az egyre olcsóbb és egyre nagyobb kapacitású számítógépek maholnap mindenütt megjelennek, és egyre nélkülözhetetlenebbé válnak. Kezelésüket valamennyiünknek meg kell tanulnunk. Ebből a nagy áradatból mi könyvtárosok sem maradhatunk ki, hiszen ha körütekintünk, akkor látjuk, hogy kontinensünk fejlettebb részében, a könyvtárak viszonylag mindenütt az automatizáltság magas fokán állnak, és az egységes Európa létrejöttével, a sorra hatályba lépő szabványok segítségével a ma még meglévő különbségek is hamar elmosódnak majd.”²¹ Ha belegondolunk, hogy Feri, 1998-ban bekövetkezett, sajnálatos halálakor is még csak a kezdetén jártunk annak az útnak, amely mára már kiteljesedett, szinte elámulunk kollégánk éleslátásán, jövőbelátó képességén. Öröm számomra, hogy ezeket a gondolatokat is a Pest Megyei Könyvtáros őrizte meg az utókor számára. Ezzel is bizonyítván, mennyire napra kész, sőt jövőre kész(ülő) információkkal igyekezett olvasói szakmai tudását fejleszteni. Már-már mondhatnánk, a minőségbiztosítás jegyében.

Egy kicsit más vizekre evezve, a folyóirat sokoldalúságának egyik gyöngyszemét szeretném kiemelni a könyvtári polcokon porosodó kötetből. Arról a cikkről kívánok néhány szót szólni, amelyben Szendrő Józsefnek, a kor neves színművészenek e sorai olvashatók: „*Levél a süllyesztőbe: BERDA JÓZSEFNEK! Kedves Barátom! Nem azért tolakszom ezzel a levéllel a Túlvilág Főpostahivatalába, mert néhanapján sikerült itt e Földön eltölteni pár kedves órát, hanem mert elsők között szeretnék lenni, kik hírül adják neked, hogy megnyílt a BERDA KOCSMA.*”²² Hol történt mindez? Nos, Cegléden. Igaz, valójában Berda Ifjúsági Klubnak hívták, de ténylegesen a kocsmá falai között lelt otthonra. Mi folyt a klub falai között? Nem, nem az alkohol különféle töménységű változatai (bár ebben azért nem vagyok olyan biztos), hanem olyan irodalmi élet, amelynek keretében „szívből szakadt” szavakat hallgathattak a fiatalok kortárs költőink tolmácsolásában.

Miután a fenti idézetben Szendrő József a túlvilágot emlegette, arról is eszembe jutott egy-két emlék. Az előttünk járt nagyjaink emléke, akiknek munkássága máig érezhetően meghatározza Pest megye könyvtárügyének történéseit. Közülük most kettőt emelnék ki Kányi Andrásnéét és Weisz Gáborét. A sors úgy hozta, hogy

mindkettejüket Biczák Péter búcsúztatta nyugdíjba vonulásuk alkalmából. Most a Pest Megyei Könyvtáros segítségével, e búcsúztatókból idézve szeretnék újra – egy pillanat erejéig – tisztelni az Olvasó közreműködésével, emléküek előtt.

Kányi Erzsike 1991-ben, negyven évi szolgálat után, távozott a ceglédi könyvtár éléről. Búcsúztatóján a volt munkatárs és barát, így összegezte életművét: „...*Engedd meg Erzsike, hogy átnyújsak Neked... egy csokor virágot és egy ajándéktárgyat, melyet jól rejt a csomagolás. Hadd áruljam el, hogy egy művész által készített üveg gyümölcstartó... (mely) a Te munkásságod, életed szimbóluma is lehet. A forma nemes, tiszta vonalai jól mutatják az üveg tulajdonságait, s bár tudod, hogy szigorú, kemény anyagból van, nem tűr semmilyen álságot, hazugságot, mert betekintést ad magába, mert nincs gátja a szemnek a legmélyébe pillantani. A beeső fényt csak annyira töri meg, hogy önmagából is tudjon hozzáadni, s folytatódván az útja, már színesebb, már több, mint volt. A legnagyobb emberi dolog, már hogy a választott szimbólumhoz ragaszkodjak: tiszta kelyhet méltó gyümölcsökkel színültig tölteni, s nyugodtan, háborítatlan lelkiismerettel ülni le az asztal mellé. Kicsit irigyellek.*”²³

Weisz Gábor 1995-ben hagyta el a váci Katona Lajos Városi Könyvtár parancsnoki hídját, hogy jól megérdemelten nyugalomba vonuljon. Pályáját Pest megyében kezdte, és bár több állomáshelye volt, mindvégig elkötelezetten szolgált megyénket. Hadd emlékezzünk Órá is a búcsúztató szavaival: „*Kedves Gábor! Hidd el, nem olcsó hízélgés, ha azt mondom, központi személyisége voltál Pest megye könyvtárügyének. Mindig józan megfontolással közelítetted meg a problémákat, nagy tájékozottsággal, átgondoltsággal, társadalmi, szociális érzékenységgel és főleg őszintén. Jó volt hallgatni Téged, és érdemes volt figyelni Rád, mert sokat tanulhatott, aki ezt tette. Említettem: elolvastam a cikkeidet, az elsőt 1966-ból találtam, s irigyellek, mert úgy érzem, semmit sem kell átírnod.*”²⁴

Kedves Olvasó! Utunk végére értünk. Talán nem volt hiábavaló csatlakozni hozzám erre a félévszázados sétára. Lehet, hogy olykor kétségek merültek fel Önben, ez az írás vajon tényleg a Pest Megyei Könyvtárost mutatta-e be? Reményeim szerint, igen. Elmaradt ugyan az ilyenkor szokásos bibliográfiai adatok számbavétele, és még csak nem is törekedtem a teljességre. Lesznek esetleg, akik kifogásolják, hogy az utolsó évtized számairól kevés szó esett. Nem véletlen, hisz azok szerkesztőjeként túlzottan is igyekeztem elfogultságmentes maradni.

Mit is válaszolhatnék, ha nekem mint a Pest Megyei Könyvtáros jelenlegi szerkesztőjének feltenné valaki az ismert kérdést: *Milyen eredményre a legbüszkébb – mit tart legfontosabb feladatának?* Hadd válaszoljak erre is idézettel, Freitag Magdától, a Nagykőrösi Városi Könyvtár egykori nagyszerű igazgatónőjétől kölcsönözve a szavakat: „*Nemcsak az út végén: a fáradtságos út egy-egy stációján is jó megállni, visszatekinteni, visszaneézni. Feliüdülést jelent, ha nem is pihenést, de újabb erőt ad. Ezért örültem az elgondolkodtató kérdésnek, de kissé zavarba is ejtett: tényleg, mire is vagyok a legbüszkébb?*”²⁵

* * *

JEGYZETEK

- 1 Biczák Péter: Beköszöntő. = Pest Megyei Könyvtáros, 2007. 1. sz. 5. p.
- 2 Biczák Péter: Beköszöntő. = Pest Megyei Könyvtáros, 2007. 1. sz. 5. p.
- 3 Simon Zoltán: Beköszöntő. = Pest Megyei Könyvtáros, 1955. 1. sz. 1. p.
- 4 Szabó Sándor: Beköszöntő. = Pest Megyei Könyvtáros, 1957. 4. sz. 1. p.
- 5 Debreceni Imréné: Könyvtáraink problémái és feladatai. = Pest Megyei Könyvtáros, 1957. 4. sz. 6. p.
- 6 Hírek = Pest Megyei Könyvtáros, 1957. 4. sz. 21. p.
- 7 Hírek = Pest Megyei Könyvtáros, 1957. 4. sz. 29. p.
- 8 Papp István: Törzs- és csereanyag a Pilisborosjenői Könyvtárban. = Pest Megyei Könyvtáros, 1959. 6. sz. 10. p.
- 9 Írók könyvtárosok találkozója Leányfalun. = Pest Megyei Könyvtáros, 1960. 8. sz. 16. p.
- 10 Ipolyi Kornélia: Könyvekről – könyvtárosi szemmel. = Pest Megyei Könyvtáros, 1960. 8. sz. 28. p.
- 11 Katsányi Sándor: Hogyan elemezzük a községi könyvtár állományát? = Pest Megyei Könyvtáros, 1964. 20. sz. 10. p.
- 12 15 éves a Pest Megyei Könyvtáros. = Pest Megyei Könyvtáros, 1970. 1. sz. 11. p.
- 13 Zima Istvánné: Könyvtáros szemmel nézve a világot. = Pest Megyei Könyvtáros, 1964. 23. sz. 24. p.
- 14 Márky Péter: Könyvtárak és művelődési otthonok együttműködése a ceglédi járásban. = Pest Megyei Könyvtáros, 1965. 4. sz. 5. p.
- 15 A szabály az szabály... = Pest Megyei Könyvtáros, 1966. 3. sz. 32. p.
- 16 Kovács József László: Olvasónaplómból. = Pest Megyei Könyvtáros, 1969. 4. sz. 24. p.
- 17 Pál Ernő: Néhány gondolat a könyvtári híradók szerkesztőinek első értekezlete alkalmából. = Pest Megyei Könyvtáros, 1972. 3. sz. 24. p.
- 18 Bóday Márta: Az érdi mozgókönyvtárról. = Pest Megyei Könyvtáros, 1978. 2. sz. 25. p.
- 19 Kiss László: Javaslat egy új hálózatra. = Pest Megyei Könyvtáros, 1994. 1. sz. 4. p.
- 20 Biczák Péter: 90 éves a szobi „Érdy János” könyvtár. = Pest Megyei Könyvtáros, 1994. 1. sz. 57. p.
- 21 Nagy Ferenc: Egy új név és ami mögötte van. = Pest Megyei Könyvtáros, 1990. 1. sz. 25. p.
- 22 Maczelka Tibor: Konok kovácsok között... = Pest Megyei Könyvtáros, 1971. 3. sz. 14. p.
- 23 Biczák Péter: Életpályák (Kányi Andrásné...). = Pest Megyei Könyvtáros, 1991. 1. sz. 4. p.
- 24 Biczák Péter: Köszöntő... = Pest Megyei Könyvtáros, 1995. 1. sz. 55. p.
- 25 Freitag Magda: Milyen eredményre a legbüszkébb – mit tart legfontosabb feladatának? = Pest Megyei Könyvtáros, 1970. 1. sz. 3. p.

Gerber György

„...megpróbálok teremteni”

Látogatás a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban, Szegeden

A Somogyi-könyvtárba teendő látogatásomat e-mailben egyeztettem. Palánkainé Sebők Zsuzsanna igazgató asszony már első levelében nyíltan írt magáról: „Örülök, hogy nem az alapoknál kezdjük,” – utalt a 3K 2006. márciusi számában megjelent interjúra – „mert elődöm, Szőkefalvi Nagy Erzsébet, könyvtárunk történetének minden részletét, rezdülését jobban ismeri nálam. Azt gondolom, hogy nem az az én világom. Persze a gyökerek ismerete és gondozása számomra is fontos, de jobban érdekelnek az új hajtások. A hajtások felfedezése, gondozása, fejlődése – és ha virágba is tudna borulni a szemem előtt, az volna csak a csuda. Most az uniós pályázat előkészítése számomra ez a hajtás. Még próbálok felfedezni, mi lesz belőle, merre tovább? Milyen kertész szerszámok kellenek, milyen legyen a talaj?” Nos, ilyen „felütéssel” kezdődött az ismerkedés, amely után már Szegeden, a könyvtárban folytattuk a beszélgetést.

– Milyen út vezetett az igazgatói székig?

– Körülbelül huszonöt évet dolgoztam ebben a könyvtárban, miután úgy döntöttem, hogy váltok. Ez négy éve történt. A Csongrád Megyei Pedagógiai Intézetbe kerültem, és egy uniós oktatásfejlesztési programon, a SuliNova Kht. koordinálásában és irányításával a kompetencia alapú programcsomagok kidolgozásában dolgozhattam három évet. A teljes munkám a fejlesztés mellett a programcsomagok adaptáltatásának segítése volt a TIOK Intézményekben. Ez rendkívül impulzív időszakot jelent az életemben, mert a kialakított támogatási rendszerben oktatóként, majd mentorként is jelen lehettem. A projektzárással egyidőben meghirdették a könyvtár igazgatói posztját, és pályáztam...

– És most, igazgatói tevékenységed kezdetét is meghatározza egy uniós pályázat. Gondolom, tudod kamatoztatni a tapasztalatodat.

– Lehet, hogy megkönnyíti, de lehet, hogy nehezíti a dolgomat ez a tapasztalat. Az intézetben egy kész programot kellett adaptálni, kidolgozott programot kellett a helyi viszonyokra átültetni. A mostani esetben másról van szó. Ami viszont kifejezetten hasznos az az, hogy abban az uniós pályázatban a kooperativitás módszertanával foglalkoztunk. A kooperatív szemlélet ismerete és alkalmazása nagyon hasznos olyan esetben, mint a mienk, amikor több intézménynek kell együtt dolgozni. Már több alkalommal leültünk a város könyvtárainak vezetőivel, és

elkezdtek a munkát. Mindenképpen konzorciumban kell gondolkodnunk, mert minél nagyobb ívű együttműködést mutató projekttel pályázunk, annál nagyobb az esélyünk. Bár még nincs kiírva a pályázat, de számítunk rá, hogy ez így lesz. A most kitalált elemeket, mint a puzzle-játékot a pályázati kiírásnak megfelelően összeillesztjük majd. A Europe Direct szegedi képviselőjével együttműködési szerződést készítettünk elő, és első lépésként kétnapos intenzív uniópályázat-író képzést kapunk, ami megint csak hasznos előkészítő lépés lesz. Ezen részt vesznek a vezetők mellett a gazdasági szakembereink is.

– *A kooperatív szemlélet a könyvtárakban történő munkafolyamatokat is jellemzi?*

– Szeretném, ha ilyen módon dolgoznánk. A különböző feladatokra mindenképpen projektcsoportokat fogok létrehozni a könyvtárban, és arra fogok törekedni, hogy minden szintről kerüljön be egy-egy ember minden csoportba. Mivel az épület különböző szintjein dolgozó kollégákat a napi rutin elválasztja egymástól, a projekt módszerrel azt szeretném elérni, hogy legyen meg közöttük a kapcsolat, az együttes gondolkodás. Egy-egy projektet közösen vigyenek végig a felvezetéstől, a SWOT analízisen át a végeredmény értékeléséig. Próbálok ebbe a gondolkodásmódba terelni a kollégákat. Az ilyen projektmunka jó alkalmat ad az egymás értékeire való rácsodálkozásra. Én nagyon szeretek rájuk csodálkozni, és örülni, hogy ha sikereik vannak.

Ha sikerül a pályázatunk, akkor többféle átalakítást szeretnénk a könyvtárban. Olyan átalakításokat, amelyek még több lehetőséget, háttérrel adnak a fejlődésnek, hogy egy nyitott világban nyitott emberként tudjunk dolgozni. Számomra az első az ember. Meg kell teremteni azokat a lehetőségeket, hogy alkotni tudjunk, hogy fel tudjuk szabadítani a szellemi képességeket. A kollégák javarészt nemcsak pénzt szeretnének keresni, hanem szeretnének kiteljesedni. És a könyvtáros szakma olyan, hogy lehet – ha hagyják. Ha ez megtörténik, akkor csodálatos dolgok teremődnek.

– *Saját pozíciódban hogyan látod a fejlődési lehetőségeidet?*

– Most, fél év után tudom azt mondani, hogy látom a lehetőségeket. Az embernek fel kell tudni mérni magát, a képességeit, kompetenciáit, a lehetőségeit. Viszont csak egy éles szituációban derül ki, hogy is viselkedem valójában, hogy a képességeimet valóban tudom-e használni. Addig az egész csak elmélet. Próbálok lassan építeni magam.

Sokat olvasok és tanácsokat is kapok a kollégáktól, ezeket szívesen fogadom, mert bizonyos esetekben felnyitják a szemem – szigorúan a szakmai dolgokban. A pletykák nem befolyásolnak.

– *A három év távollét után mennyire tudod kívülről látni a könyvtárat?*

– Mivel az emberek java részét ismertem, ők nem okoztak meglepetést. Tudtam, milyen értékek vannak bennük. Tulajdonképpen tudod, hogy mire csodálkoztam rá leginkább? Három év távollét után már meglátja az ember az épület állapotának romlását. 84-ben adták át és most már 2008-at írunk. Ez és a romló műszaki állapot is, sajnos, mind hozzájárulnak a könyvtár imázsának alakulásához. Kell, szükséges, hogy változtassunk.

– *Az épület állapota ennyire aggasztó?*
– Felelőtlen lennék, ha azt mondanám, hogy nincsenek problémák az épülettel. Viszont be kell látni a jelenlegi lehetőségeinket, és még ha kis lépésekkel is, de előre kell haladni. Nem szabad azt gondolni, hogy összedől a ház, erről szó nincs. A vizes blokkok állapota, az amortizálódott szőnyegek, a kopott ruhatár stb. nem mérhető európai mércével. Nemcsak a műszaki állapot javítását tartom fontosnak e tekintetben (ahogy például idén felújítjuk a klímát), hanem a szemléletmódot is. Ha a sajátjukként kezelik a munkahelyet a kollégák, akkor az meglátszik a könyvtáron. Én is csak úgy tudom túlélni ezt az állapotot, hogy úgy dolgozom, mint egy jó gazda, jó háziasszony. Szeretném, ha a „családtagok” jól éreznék magukat. És az pedig természetes, hogy kiveszik a saját részüket a „családi munkamegosztásból”. És teszik is ezt! Nagyon tudok örülni a sikereiknek! És szerintem ez az egyik kulcsa a sikernek. Mert a dicsérettől mindenki szárnyakat kap, én pedig nem leszek kevesebb. Meg kell tudni állni egy pillanatra, és örülni annak, ha egy kollégánk teremtett valamit, amibe a szívét-lelkét beletette.

– *Még milyen műszaki fejlesztésre készültök?*
– Az alagsorban van egy büfénk, amely már évek óta nem üzemel. Sivár és élettelen területe ez a könyvtárunknak. Most viszont találtunk egy olyan befektetőt, aki felújítja és üzemeltetni is fogja. A büfével egyetemben egy civil szervezeteket befogadó teret alakítunk ki ugyanazon a szinten. Mivel a város központjában egy művelődési házat bezártak, ezért több szervezet nem találta a helyét. Mi befogadtuk őket, így a most kihasználatlanul álló rész hasznos fellendülésére számítunk. Van egy színpad is, amely helyet fog adni különböző előadásoknak. Úgy gondolom, hogy életre tudjuk kelteni ezt a területet. Ami már biztos: olimpiai kiállítás szervezünk pontosan ebben a klubrészben, és onnan indítjuk a városháza kíséretével az olimpiikonjainkat nyáron. Vannak raktározási problémáink. Ennek a megoldásán is gondolkozunk közösen az önkormányzattal. Igaz, ami igaz, szükség lesz egy nagyobb selejtezésre, de még hagyok egy kis időt magamnak.

– *Igen, tudom, hogy a selejtezés a könyvtárosok „gyenge pontja”.*
– Igen, bár azt is tudomásul kell venni, hogy elkerülhetetlen.

– *A fentiek szerint az önkormányzattal jó a viszonyod.*
– Én egy szakmát, egy intézményt képviselő ember vagyok. Olyan embereket képviselek, akik jót akarnak. Ebben a hitben tárgyalok, és így szót is tudunk érteni. Nem tudok nem úgy odafordulni, hogy ne kapjak valamiféle segítséget. Ellenben ők is kérnek visszafelé. Például az Ünnepi Könyvhét teljes városi rendezvényét mi koordináljuk. Az Ünnepi Könyvhét teljes költségvetése felett rendelkezünk, és a városházi megnyitótól kezdve a különböző szabadtéri rendezvényeken át mindent mi szervezünk. Mindig arra gondolok, hogy oda szeretnek adni, ahol saját maga is teremt az ember. Éppen ezért megpróbálok teremteni.

– *Sokak által emlegetett probléma az olvasói létszám csökkenése. Ti hogy élitek ezt meg?*
– Most, hogy nem vagyok kint az olvasók között, naponta csak egy számadatot látok. Ez a tavalyihoz képest enyhén növekvő eredményt mutat. Természetesen

minden alkalmat meg kell ragadni, hogy még több olvasót vonzzunk a könyvtárba. Erre jó lehetőségek az internetanfolyamok is, amelyek igazán népszerűek. Most hétvégén pedig az APEH munkatársai voltak itt és az állampolgároknak (adózóknak) adtak tanácsot, hogy ne legyen hiba a bevallásban. Jó érzéssel töltött el, hogy boldog arcú adózókat láttam. Ez azért ritka pillanat, nem?! Összesen 150 ember jött el a két nap alatt. Itt más volt a légkör, mint egy hivatalban, és ezt értékelték is. Amíg vártak, addig olvasgattak és nyugodt légkörben telt az idő. Jövőre már három napra tervezzük ezt a programot.

– *Milyen az informatikai helyzet nálatok? És milyen fejlesztéseket terveztek?*

– A helyzetkép elég lehangoló, minden korábbi igyekezet ellenére. Sajnos, a folyamatos fejlesztések ellenére is nagyon elöregedett a gépparkunk, mind a szerverek, mind a kiszolgáló terminálok. Az előző vezetéshez hasonlóan én is igyekszem megragadni minden pályázati lehetőséget a fejlesztésekhez. Az uniós pályázatokban itt is nagy lehetőséget látok, annál is inkább, mert a szolgáltatásaink fejlesztéséhez elengedhetetlenek a jobb, újabb, nagyobb teljesítményű szerverek. A kor kihívásainak (dinamikus honlap, digitalizálás, digitális archívumok, közös adatbázisok) csak megfelelő teljesítményű számítógépparkkal lehet megfelelni.

– *A digitalizálásról mi a véleményed?*

– Mint minden könyvtárnak, nekünk is csatlakozni kell a nemzetközi és hazai trendhez, de úgy gondolom, nem szabad átesni a ló túlsó oldalára, hogy mindent digitalizálunk. Csak egyeztetve, komoly hazai összefogással, végiggondolt terv mentén haladhatunk, hogy elkerüljük a felesleges duplumokat, a felesleges munkát. Végig kell gondolni, hogy valóban mire van szükség.

Kiemelten fontosnak a helyismereti gyűjteményünkben lévő kincsek elektronikus hozzáférési lehetőségének megteremtését tartom. Ne feledjük, hogy a digitalizálás hatalmas munka, s hatalmas tárhelyet igényel. Egyiket sem pazarolhatjuk. És persze a digitalizálás nem olcsó.

– *Egy másik, napjainkban fel-felmerülő téma a minőségbiztosítás. Mit gondolsz erről?*

– Nyíregyházán nemrég tartották a megyei könyvtárigazgatók találkozóját. Ott láthattuk egy ilyenfajta rendszer működését. Mélyen élnek bennem az ottani tapasztalatok, nagyon megfogtak a látottak, hallottak. Egyelőre a minőségbiztosítási rendszer bevezetésének nagyon korai szakaszában, a kollégák ilyen irányú továbbképzésénél, a szükséges szabályozási rendszer átgondolásánál tartunk.

– *Hogy érezted magad a találkozóon?*

– Az ember nyilván először meghúzza magát és figyeli a többieket, majd próbál kapcsolatot építeni. Az igazgatóságom kezdetén az egyik első dologom az volt, hogy a kecskeméti könyvtárba tapasztalatcserére mentem Ramháb Máriához. Nagyon tanulságos volt. Sok dologban megerősített. Számomra mintaértékű az a karakán munkavégzés, amit ő csinál. Természetesen a saját magunk képére kell formálni a dolgokat. Nagyon fontosak a kapcsolatok. Ahogy a talajt érzem a lábam alatt helyben, úgy még intenzívebben fogom ápolni ezeket a kapcsolatokat.

– *Úgy látom, hogy még nincs konkrét víziód, milyen is lesz öt év múlva ez a könyvtár, inkább egy kinyíló rózsaként képzelem el a könyvtárat előtted, ami lassan mutatja meg magát.*

– Pedig vannak vízióim! – nevet – Csak sokkal könnyebben tárnám eléd őket, ha már túl lennék az uniós pályázaton. Úgy gondolom, hogy ez a pályázat meghatározó jelentőségű lesz az életünkben.

A könyvtári séta során két cserfes kolléganővel találkozom a zenei gyűjteményben. Ahogy érzekelem, vidám hangulatban telhetnek a mindennapjaik. Bori Katalin és Sósné Karácsonyi Mária rögtön elém teszi az emelet átalakítására készült látványterveket, és egymás szavába vágva, lelkesen számolnak be munkájukról, örömeikről, nehézségeiről.

– Itt, az első emeleten kapott helyet a művészeti és a zenei gyűjtemény, az aktuális folyóiratok olvasója mellett.

A könyvtár megnyitásakor a zenei stúdióban nyolc lemezjátszó és négy kazettás magnó volt negyven, helyben hallgatásra alkalmas lehetőséggel. Sokszor fordult elő, hogy előjegyzések voltak a lemezjátszókra, magnókra. Naponta 60-80 lemezt osztottunk vissza. Ezt nevezhetjük a zeneműtár aranykorának, amely nagyjából a '90-es évek közepéig tartott. Akkoriban bejött a CD, így a négy magnóból két csatornát CD-lejátszóra váltottunk.

A '90-es évek második felére a lehallgató rendszerünk kezdett amortizálódni, és megjelentek a speciálisan könnyűzenét sugárzó tévécsatornák, rádióadók, sőt lassan az internet is bekapcsolódott a zeneterjesztésbe. Egyre több zenét lehetett beszerezni, az otthoni másolási lehetőségek is megnőttek, és a mi hallgatási technikánk annyira leromlott, hogy nem csoda, ha elszoktak tőlünk hallgatóink. Egyre kevésbé volt értelme könnyűzenét vásárolni, hiszen ennek a hallgatóközönsége már rég máshonnan szerezte be „mindennapi betevő” zenéjét.

Megpróbáltunk profilt váltani: jó technikájú, jó minőségű és ingyencseknek való felvételek beszerzésével, a kölcsönzés beindításával igyekeztünk más típusú közönséget behívni, rendezvényekkel reklámozni magunkat. Fellendülést a videók és a DVD-k helyben nézése és kölcsönzése jelentett.

A kölcsönzés is természetesen hozzátartozik a Zeneműtár használatához: a könyvek és kották mellett 1997 óta kölcsönzünk CD-t, 2000 óta videót, 2004 óta pedig DVD-t. Ezek a statisztikán is meglátszanak. A CD-k kölcsönzésében a legnagyobb szám 2003–2004-ben volt, azóta enyhe csökkenés tapasztalható (egyre többen töltenek le internetről zenei anyagot), a video- és DVD-állomány kölcsönzése növekedett nagyobb mértékben, az utóbbi időben szinte teljesen átvette a DVD-kölcsönzés a helyet a videóktól (talán az egyszerűbb és biztonságosabb használat, hogy számítógépen is le lehet játszani, valamint az az ok, hogy kevésbé rongálódik, többszöri megnézés után sem romlik a minősége). A bakelitlemezeket és a kazettákat kölcsönzők száma nagyon megcsappant, bár talán nem olyan látványos a csökkenés, mint gondolnánk, ugyanis már évek óta csak a nyelvkönyvek kazettamellékleteit kölcsönzik, időnként (anyák napja, október 23-a stb.) irodalmi vagy zenei lemezeket, kazettákat. Alig van olyan otthon, ahol még van működő lemezjátszó és a kazettás magnó is egyre kevesebb. Átveszi helyét az mp3-lejátszó, a CD-ROM, a CD-lejátszó, a DVD.

Ezek a tapasztalatok hasonlóak lehetnek máshol is. A tendenciák világjelenségek, akár tetszik, akár nem, el kell fogadnunk, hogy a technikai lehetőségek változásával változnak az olvasói igények is.

Az olvasói létszám növelésének másik módja a szétszóró tájékoztatásban rejlő lehetőség: kiállítások, rendezvények, hangversenyek szervezése. Ezekből néhányat emelnék ki. Szeged város lakossága előtt nem ismeretlen a Somogyi-könyvtár és Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatával közösen rendezett Zenei Album sorozat. Részt vettünk az országos és városi közös nagy rendezvénysorozatokban: Bartók-év, Kodály-év, Reneszánsz-év, Szent-Györgyi Albert Nobel-díjának évfordulós ünnepei – koncertekkel, kiállításokkal. Kapcsolódunk az országos Múzeumok éjszakája elnevezésű rendezvényhez koncerttel és kiállítással (idén Dankó Pistára emlékezünk), a szegedi Dankó-társaság közreműködésével. A civil szerveződésű Közéleti Kávéház a város több pontján hetente többször tart összejövetelt – nem egy alkalommal a könyvtár ad otthont a rendezvényeknek.

Napi feladataink között fontos helyen áll az intézményekkel való kapcsolattartás. Kiemelném a Tömörkény István Gimnázium tanulóival és pedagógusaival és a médiatanárokkal és hallgatóikkal meglévő együttműködést. Utóbbiak jelentős használói a filmes állományunknak, médiaórákat tartanak Zeneszobánkban.

A művészeti szinten jelenleg 16 internetes számítógép áll az olvasók rendelkezésére. A látogatottság napi 70–90 főt jelent az első emelet más használói mellett. A szolgáltatásaink bővítésével próbáljuk követni az olvasói igényeket: nagy népszerűségnek örvend az internetanfolyam. Hetente négy-öt alkalommal tíz számítógépen ismerkedhetnek az érdeklődők az internethasználattal.

Bevezettük a folyóiratok kölcsönzését is. Azokat a periodikákat, amelyeket nem őrzünk, az olvasóink térítésmentesen kikölcsönözhetnek. Az anyagi lehetőségekhez képest a közel 600-féle periodikából álló állományunkat is bővítjük. Természetesen az olvasói igényeknek megfelelően.

A fentiekből is látszik, hogy mennyire szeretnénk az olvasókat behozni a könyvtárba. Nagy álmaink és terveink között szerepel a zárt és az állományunk bővülésével szűkössé váló stúdió átalakítása, ami majd nyitottságával talán az olvasókban lévő küszöbfelelmet is feloldja. Ez persze terv, de talán az uniós pályázatok lehetőséget adnak erre is.

– Nos, ha most minden részlegben lehetősége adódna a kollégáknak, hogy ők is képet fessenek a munkájukról, megvalósításra váró vágyaikról, akkor egy külön számot kellene kiadnia a 3K szerkesztőségének – *zárja le az igazgató asszony a lelkes, őszinte szavakat*. Majd megírják – remélem –, mert ugye, csináld jól és beszélj róla! És hogy mit hoz a jövő? – gondolkodik el. – Nem tudjuk, de a felsoroltakból is látszik, hogy a könyvtárosok szívvel-lélekkel teszik a dolgukat az olvasókért.

(Az interjú az Országos Könyvtári Kuratórium megbízásából 2008. március 21-én készült.)

Pegán Anita

A szolgáltatóképeség növelése európai uniós források segítségével

A Békés Megyei Könyvtár útja egy projekt megvalósulása felé, praktikus megközelítésben

Lehetőségek az európai uniós csatlakozás előtt

Első részvételünk európai uniós pályázaton 1997-ben történt, a PHARE–CBC Magyarország–Románia program Kisprojekt Alapjánál határ menti közhasznú információs együttműködés projekt-előkészítő fázisában tartott képzésre kértünk és kaptunk támogatást. Ez volt az első pályázat, amelynek során olyan elvárásoknak kellett megfelelnünk, amelyeknek korábban még sosem. Ebben a projektben négy-négy magyar–román határ menti megyei könyvtár vett részt, így a pályázat benyújtásakor meg kellett szerezni a partnerek együttműködési nyilatkozatát. A másik – az akkori hazai pályázatoktól eltérő – jelentős különbség az volt, hogy a projekt ún. beszállítóit versenyeztetnünk kellett. Ez vonatkozott a tréninget vezető szakemberekre, a szállás és étkezés biztosítására stb. A versenyeztetéshez fontos volt az elvárások pontos megfogalmazása, hiszen konkrét válaszokat kellett adni arra vonatkozóan, miért választottuk éppen azt az ajánlatot. A legnagyobb eltérés a mai európai uniós pályázatoktól 1997-ben az volt, hogy akkor egy pályázati kiírásra léptünk, azaz volt egy felhívás, és mi igyekeztünk olyan programot kitárolni, ami abba beilleszthető volt. A pályázati célt megvalósítottuk, a partnerekkel az együttműködés sikeres volt, de a program befejeztével a folytatásra – a határ menti közhasznú információs együttműködés kialakítására – sem lehetőség (pénz), sem elvárás (és megkockáztatom, akkor akarat) nem volt.

A LISTED 1998-ban Közép-Kelet-Európára kiterjesztett projektjében teszt-helyként működtünk közre. Kollégánk részt vett Walesben egy intenzív tréningben, ahol a közkönyvtár tanulástámogatási szerepéről, lehetőségeiről szerzett tapasztalatokat. Sajnos, e projekt fenntarthatósága nálunk nem erősödött meg az eredeti elképzelések szerint, ami a távoktatás akkori alacsony szintű hazai elfogadottságának, népszerűségének, a könyvtárunk informatikai felkészültségének és társadalmi környezetének (a távoktatás iránti igény csekély volta) volt tulajdonítható. A távoktatáshoz kapcsolódó tájékoztatás „beleolvadt” a könyvtári tájékoztató tevékenységbe. De partnerségünk, nyitottságunk, hajlandóságunk, a feladatok pontos, határidőre történő végrehajtása hozzájárult ahhoz, hogy a Békés Megyei Könyvtár potenciális partnerként jöhetett szóba európai uniós projekteken.

Ezek a programok olyanok voltak, hogy mindennapi tevékenységünk alapján pályáztunk és csatlakoztunk. Ez még a tanulási szakasz volt: hogyan kell az elnyert támogatást elkölteni, hogyan kell dokumentálni az ajánlatkéréseket, szerződéseket,

számlákat, miként kell versenyeztetni, majd kiválasztani a beszállítókat. Mégis, ekkor még „csak pályáztunk”. Még nem volt menedzsment, gyakorlatilag egy-egy ember vezetésével, szervezésével, felelősségével lehetett lebonyolítani a programot.

Ugrásra készen

Az Európai Unióhoz való csatlakozás számos lehetőséget tárt a könyvtárak elé, amelyek a közgyűjteményi területek összefogását és a digitalizálás jelentőségét hangsúlyozták. Ehhez minden könyvtár számára fontos a felkészülés, hogy az erőforrások igénybevételére alkalmasak legyünk, képesek legyünk partnerkapcsolatainkat mozgósítani, legyen mobilizálható humán erőforrás és saját tőke. 1998 és 2004 között néhány hazai pályázati kiírás (igazodva az európai trendekhez) életre hívta a közgyűjtemények együttműködését, az informatikai fejlesztések összehangolásának szükségességét. Körvonalazódtak projekttervek, amiken a magunk lehetőségei szerint már dolgoztunk. Kidolgoztuk digitalizálási stratégiánkat, egyeztetéseket kezdtünk a megyei levéltárral, a múzeummal a megye kulturális értékeinek „közkinccsé” tételéről, ennek lehetőségeiről, formáiról. A saját tőke (önerő) megteremtése erős lobbizást igényelt és igényel a fenntartó meggyőzéséért. Mindezek kulcskérdések voltak a pozíciónk szempontjából, hiszen ezek a kérdések döntik el, hogy könyvtárunk egyszeri szereplője egy pályázatnak, vagy tényezőjévé válik egy új projekt konzorciumának.

2005-ben tehát valós projekttervvel álltunk készen arra, hogy csatlakozzunk egy görögországi könyvtár indítványához, és partnerek lettünk egy öt országra kiterjedő, konzorciumban megvalósuló projektben. Meg kell vallani, hogy ez a lehetőség annak a kapcsolati tőkének volt a hozadéka, amelyet a Publika Magyar Könyvtári Körrel való korábbi sikeres és korrekt együttműködésünk jelentett.

Alapinformációk az európai uniós pályázatunkról

A LIGHT-projektről több fórumon és sokféle megközelítésben esett már szó a könyvtáros szakma előtt. Sarokpontjai a következők:

- *Kész projektterveink* voltak, tehát, konkrét célhoz, konkrét fejlesztéshez kaptunk támogatást, olyan projektben, ahol a fenntartható fejlődés megteremtésére tettünk kísérletet.
- A *pályázati konzorciumban* Európa öt különböző országa, különböző helyzetben lévő közkönyvtára, különböző habitussal bíró könyvtárosa vett részt.
- *Előtanulmányok* születtek, amelyek a későbbiekben is fontos adalékul szolgálhatnak megyénk kulturális helyzetének meghatározásához, vizsgálatához. Ezek a tanulmányok erősítették meg a projekt megvalósításaként létrejövő információk esélyegyenlőséget biztosító szerepét, a könyvtár funkcióinak nyitását, változását, kapcsolódását a gazdasági élethez, azaz a szolgáltatás rentabilitását.
- A *saját erő* megléte elvárás volt, ami a kötelezettségen túl elkötelezettségünket is jelezte.

- Az elnyert támogatást a görög projektvezető irányítása és ellenőrzése mellett, *szigorú* formában, részletesen *dokumentálva* költhettük el.
- Külső *könyvvizsgáló* szakember alkalmazása elengedhetetlen követelmény volt.
- Meghatározó volt a *magas színvonalú angol nyelvismeret*, hiszen minden anyagot (szakmait és pénzügyit), feladatot, beszámolót, angolul kaptunk és nyújtottunk be. A projektpartnerek közötti kommunikáció nyelve is az angol volt. A Publika Magyar Könyvtári Kör (konkrétan Billédiné dr. Holló Ibo-lya), alapvető segítséget nyújtott számunkra a projekt értelmezésében, a ha-zai gyakorlathoz történő adaptálásában, a célok és eszközök számbavételé-
ben, a külföldi partnerekkel történő kommunikációban.
- A konzorciumban létrejött pályázat jellemzője volt még, hogy a partnerek (külföldiek és hazaiak egyaránt) *határozott munkamegosztás* szerint végez-ték feladatukat. Igazi csapat alakult ki, a projektindító és az egyes projekt-
szakaszok lezárását követő találkozóknak más-más ország adott otthont, megismertette ezzel nemcsak a pályázattal kapcsolatos részeredményeket, hanem saját könyvtárak helyzetét, fejlesztési elképzeléseiket.
- És még egy fontos, számunkra új dolog, amelynek újdonsága nem abban rejlett, hogy ilyet még nem csináltunk, hiszen megtettük minden hazai pá-lyázatunk kapcsán is. A 2005-ben indult LIGHT-projekt volt az első olyan pályázatunk, ahol meg kellett tervezni és meg kellett valósítani a projekt és a projekt alapján létrejövő projektum promócióját. A *disszemináció*hoz meg-
felelő forrás állt rendelkezésre a pályázati összegből.

A LIGHT-projekt részletesebb áttekintése

A LIGHT-projekt által megfogalmazott fő célok hűen tükrözik az európai uniós projektkiírások prioritásait:

- A meghatározott együttműködési program alapján a partner könyvtárak el-látása módszertani útmutatással, know-how-val, annak érdekében, hogy *hoz-zájárulhassanak saját régióik fejlesztési prioritásaihoz*.

A mellékcélok szintén szorosan kapcsolódtak a regionális fejlesztési politikához:

- közvetlen *gazdasági fejlesztés, a foglalkoztatás növelése*, a kulturális és ok-tatási *turizmus fejlesztése*;
- a közkönyvtárak és egyéb kulturális intézmények kulturális tartalmainak fel-használása a tanulás céljaira a formális és az informális oktatásban, az „*éle-ten át tartó tanulás szolgáltatásokon*” keresztül;
- a kulturális *identitás és összetartozás erősítése*;
- hosszan tartó *együttműködés* kezdeményezése a kulturális szervezetek között;
- speciális üzleti modellek kifejlesztése, hogy a kulturális örökség szolgálta-tások *önfenntartók* legyenek.

A LIGHT-projektnek öt határozottan korvonalazott összetevője volt:

1. komponens – Menedzsment és koordináció,
2. komponens – Tanulmány (leltár) készítése a kulturális örökség környezeté-nek helyzetéről,

3. komponens – A kísérleti szolgáltatások kifejlesztése,
4. komponens – Szétsugárzás,
5. komponens – A jövőbeli igények felbecsülése.

Ezek a komponensek határozták meg a költségvetés bontását is, hiszen minden területre a pályázati költségvetésből meghatározott költségrész jutott. Az **1. komponens**: a menedzsment a projekt időtartama alatt ellenőrizte a céloknak megfelelő teljesítést, az eredményeket, támogatta az eredmények szétsugárzását, a tervezett eredmények elérése érdekében biztosította a forrás hatékony felhasználását, tartotta a kapcsolatot a pályázatot kiíró szervezettel (Interreg IIIC). A vezető partnerre hárult a teljes adminisztratív és pénzügyi felelősség, a partnerekért teljes kötelezettséget vállalva. A vezető partner írta alá az Irányító Hatósággal a *Támogatási szerződést*, amely tartalmazta, hogy az igényelt kifizetésekhez mit kell benyújtani, közölte a jelentési és kifizetési időpontokat, megadta az ellenőrzési követelményeket. A Támogatási szerződés volt az alapja a *Partneri egyezménynek*. Ez a megállapodás tartalmazta a kötelezettségeket és felelőségeket, a könyvelési, jelentési előírásokat, a controllingot, az elmaradás vagy nem teljesítés esetén történő eljárást. Az *Előrehaladási jelentés* rendszeres benyújtása volt a kifizetés előfeltétele. Ez az adott projekt-szakaszon belüli – a projektben megfogalmazott célok szerinti – tevékenységi és pénzügyi jelentést tartalmazta. Itt kellett igazolni az eredeti tervtől való eltérést is. A pénzügyi jelentés Excel-táblázatban mutatta be a kiadásokat komponens és költségvetési kategóriák, partnerek és pénzügyi források szerint, valamint a költségek specifikációját a „külső szakértők” és „be-ruházások” szerint.

A projekt tényleges megvalósítása a **2. komponenssel** kezdődött, ennek során – a partnerek által képviselt – régióként tanulmányt (leltárt) nyújtottunk be a kulturális örökség helyzetéről, meghatároztuk a kulturális örökség szervezeti közötti kapcsolatok szerkezetét. Megtörtént az *Együttműködési egyezmény* aláírása, amely többek között kiterjedt a kölcsönös informálásra, a szakterületek gyűjteményei adatainak a rendelkezésre bocsátására, a partnerintézmények szakembereinek aktív részvételére stb. Megállapodtunk abban is, hogy a feladatok csak a projekt költségvetésének terhére valósulhatnak meg, más, intézményi forrás bevonására nem kerül sor.

Egy év állt rendelkezésre a **3. komponensben** megszabott feladatok végrehajtására. A beszállító partner – az iKron Kft. – közreműködésével kifejlesztettük a Körös–Maros Kulturális Örökség – webes felületen történő – kísérleti szolgáltatást, ahol a *projekt logójának kötelező* használatával nyilvánosságra hoztuk és hozzáférhetővé tettük a LIGHT terveit és eredményeit. A Körös–Maros Kulturális Örökség kísérleti adatbázis létrehozásával olyan e-szolgáltatás létesítése és működtetése volt célunk, amely egy téma kiválasztásával komplex módon képes segíteni a tanulást, a kulturális fejlődést, a mindennapi élet minőségének javulását. Arra vállalkoztunk, hogy Békés megye kulturális intézményrendszerét, hagyományait, értékeit és szolgáltatásait a gazdaság, a turizmus fejlesztése és az oktatás segítése szempontjából tárjuk fel. A közgyűjteményi (múzeum, levéltár, könyvtárak) együttműködésnek köszönhetően egyszerre több adatbázisban lehet keresni

(Elektronikus Könyvtár, Békési Gyűjtemény, Múzeum, Levéltár, Leltár = településenkénti információk kulturális intézményekről stb.).

Elvégeztük – a kiszabott feladatnak megfelelően – a webhely kérdőíves, tesztalapos használhatósági vizsgálatát. A tesztalpok a Calimera Project használhatósági vizsgálatához kidolgozott minták és a LIGHT-projekthez készített irányelvek alapján készültek, a konkrét tesztelési céloknak megfelelően. A használhatósági vizsgálat a website alkalmasságának, az információkeresés hatékonyságának, az adattárakhoz való hozzáférhetőségnek és megjegyezhetőségnek vizsgálatát tűzte ki célul, illetőleg képzéssel segíteni kívánta a szolgáltatás végzőit. Izgalmas és a továbblépés, a projekt folytatása vagy újabb európai uniós projektterv szempontjából is fontos következtetések és javaslatok születtek.

A 4. komponens a szétsugárzás programjának tervezését segítette, hogy a pályázatban meghatározták, mennyi és milyen disszeminációs formával kell élnünk, minimum mekkora közönséget kell elérnünk, hogy bemutassuk a projektet és a kísérleti szolgáltatást. Természetesen, az élet, a lehetőségek alakítottak a terven. Négy konferenciát könyvelhettünk el, ebből kettő a mi szervezésünk volt: a *Tradíció és világháló* című, a Publikával közös szervezésű konferencia és a helyismereti könyvtárosok országos tanácskozása *Kulturális örökség és turizmus* címmel; kettőn pedig lehetőségünk volt a projekt bemutatására (DAT konferencia és az OIK Nemzetiségeinkről a kulturális örökség digitalizált megőrzésében). Három információs napot szerveztünk, kettőt főiskolásoknak, egyet könyvtárosoknak, és volt rendezvényekhez kapcsolódó sajtótájékoztató, kiállítás, reklám és reklámriport a helyi sajtóban, valamint minden rendezvényen népszerűsítő kiadványokat terjesztettünk. Tapasztaltuk, hogy a szétsugárzás sikere nagymértékben függ a résztvevők elkötelezettségétől, a menedzsment aktív részvételétől.

Az európai uniós projektek fontos szabálya, hogy minden publikációnak, megjelenésnek (az e-médiát is beleértve) világos utalást kell tartalmaznia arra, hogy EU-támogatással készültek. Nem hagyható el a logó, és a webhelyen meg kell említeni az egész támogatás összegét, továbbá linkkel kell kapcsolódnia a fő projekthez (esetünkben az INTERREG IIC webhelyhez).

Az **5. komponensben** a kísérleti szolgáltatás üzleti alapú továbbfejlesztése vagy az erre épülő újabb modell kialakításának lehetősége került fókuszba. E komponens része volt a békéscsabai workshop és záró menedzsmentértekezlet, ahol a tanulságok kerültek napirendre, illetőleg a résztvevők megtárgyalták a fejlesztési prioritásokat, a könyvtárak szerepét és a szolgáltatások fenntarthatóságát. Már ekkor körvonalazódott, hogy számunkra a fenntarthatóság és továbblépés lehetőségét a regionális és kistérségi projektekhez történő csatlakozás jelentheti.

Bár a Békés Megyei Könyvtár LIGHT-projektjéről szoltam (a pénzügyek intézését most nem részletezve), nem hagyható ki néhány elszámolásra vonatkozó alapelv, amely általában érvényes a konzorciumban lebonyolított európai uniós projektekre, s aláhúzza a pályázat alapos, körültekintő pénzügyi tervezésének fontosságát:

- a pályázatban megfogalmazott tevékenységeknek és kiadásoknak *egyezni* kell;
- *valamennyi* tevékenységről, elvégzett feladatról be kell számolni, hozzárendelve az *ellenőrzött(!)* kiadásokat;

- bizonyos szakaszokban előfordulhat a keretösszeg nem teljes felhasználása, ebben az esetben a különbözet következő periódusban történő felhasználását *kérvényezni* kell;
- folyamatos *alulköltés* a támogatás elvesztésével járhat;
- *előre pénzt nem* folyósítanak (a kifizetés gyakran hónapokat csúszhat!);
- ha a jelentést elfogadták, az összeget a vezető partner számlájára utalják, majd a vezető partner *felelős* az összegek partnerek közötti szétosztásáért.

Esélyek, hasznosítási lehetőségek

Jelentős az a produktum, amit a LIGHT-projektben létrehoztunk, ugyancsak jelentős együttműködés áll mögötte, amelyre alapozni lehet. Kár lenne abba a csapdába esni, amely gyakran előfordul nagy programoknál, hogy a pályázat befejeztével „eljön a nyári szünet, sarokba vágjuk az iskolatáskát”, feledésbe merülnek a projekt indulásakor szépen megfogalmazott célok. A LIGHT-projektben kísérleti jelleggel kialakított webes szolgáltatás minta, kiindulópont újabb projektek – pl. GPS-alapú, kulturális és turisztikai rendszer kialakítása – felé, a megyei közgyűteményi (könyvtár, levéltár, múzeum) digitalizálási program is új lendületet kapott.

A konzorciumi szerepünk, a megbízhatóság, a feladatok pontos és szakszerű végrehajtása, a személyes kapcsolat hozta számunkra az újabb európai uniós projektben való részvételt. Rob Davis (a LIGHT-projekt koordinátora) e projektben való részvételünk alapján hívott meg bennünket abba a konzorciumba, amely az eContent Plus program keretében kiírt EDLocal pályázati felhívásra nyújtott be projekttervet. A konzorcium – amelynek tagjai nemzeti könyvtárak, megyei és városi könyvtárak, nemzeti és területi múzeumok, a kulturális örökség digitalizálásával foglalkozó szervezetek, vállalkozások, összesen 31 partner Európa mintegy 17 országából – az elnyert támogatással – röviden fogalmazva és leegyszerűsítve – a helyi és regionális digitális tartalmak EDL-hez történő csatlakoztatására vállalkozott. Feladatunk ebben a projektben: megyénkben, régióinkban koordinálni és irányítani azt a tevékenységet, amely a digitalizált dokumentumok leíró adatainak egységes, az EDL-nek megfelelő szabvány szerinti feldolgozását és megjelenítését jelenti, amely biztosítja a digitalizált tartalmak nemzetközi szintű visszakereshetőségét. Legfontosabb partnereink most is a megyei fenntartású Békés megyei közgyűtemények, amelyekkel a korábbi informatikai, telematikai pályázatokban és a LIGHT-projektben is együttműködtünk.

Tapasztalataink birtokában, projekttervekkel és reményekkel – erőforrásaink (szakember, önerő) szűkülése miatt ugyan kicsit bizonytalanul – várjuk az új, szolgáltatóképességünk növelését, megújítását, a fejlesztést lehetővé tevő TÁMOP- és TIOP-pályázatokat.

Litauszky Györgyné

COBISS.Net

A délszláv államok egységes könyvtári információs rendszere

Előzmények

Szlovéniában a könyvtárak gépi adatfeldolgozása terén az első lépéseket 1984-ben tették meg, ekkor készült el az első kísérleti könyvészeti címleírás a Maribori Egyetem Számítástechnikai Központjában. 1986-ban helyezték üzembe a WAX 8800-as számítógépet, amelyen már UNIMARC formátumban készült a gépi címleírás. 1987-ben egy kormányrendelet nyomán Mariborban megalakult az IZUM, az Információtudományok Intézete, amely létrehozta és ma is működteti a COBISS¹ egységes könyvtári adatbázist, amelynek jelenleg egész Szlovéniában 367 könyvtár a tagja.²

Az IZUM fejlődési szakaszai

1987-ben az akkori Jugoszláv Nemzeti Könyvtárak Közössége az egységes könyvtári információs rendszer és a jugoszláv tudományos és technológiai rendszer kialakítása céljából megállapodott abban, hogy az egységes jugoszláv információs és bibliográfiai adatbázist a maribori IZUM építse ki. Az akkori távközlési technológia keretében 1988 és 1991 között ez létre is jött. Az akkori jugoszláv tagköztársaságok fővárosaiban³ és a két autonóm tartományi székvárosban⁴ székelő nemzeti könyvtárakban beüzemelték a helyi szervergépeket, kiépítették a hálózatokat, megkezdődött a könyvtárosok továbbképzése, röviddel később megkezdődött az adatbázisok feltöltése a bibliográfiai rekordokkal. 1991 júniusában, amikor Szlovénia önállósodását követően kitört a délszláv háború, a COBISS adatbázisnak az egész államközösség területéről 55 könyvtár volt tagja.

A délszláv háború éveiben (1991–1996) a többi volt jugoszláv tagköztársaság nemzeti könyvtárai között szünetelt a bibliográfiai adatsere-forgalom. Voltak különféle próbálkozások, egyoldalú adatsere letöltések, de több mint tíz évnek kellett elmúlnia, hogy a maribori IZUM és a szlovén kormány hathatós támogatásával most már COBISS.Net néven létrehozzák a több országra kiterjedő on-line könyvtári adatbázist.

Az 1991-ben megalakult Szlovén Köztársaságban a nemzeti könyvtári adatbázis fejlesztésével és működtetésével a Felsőoktatási és Tudományügyi, valamint az Oktatási és a Művelődési Minisztérium továbbra is az IZUM intézményt bízta meg. A '90-es évek elején először a regionális, majd a nagyobb városi könyvtárak integ-

rálására került sor az országos adatbázis keretében. A tudományi és az oktatásügyi minisztérium hathatós támogatásával ezzel egyidőben folyt a három szlovéniai egyetemi város (Ljubljana, Maribor és Koper) egyetemi kari és szakkönyvtárainak bekapcsolódása. Időközben elkészült az opac program interneten keresztül is elérhető webes változata. 1999-ben kezdte meg működését a SICRIS kutatói adatbázis, egy évvel később a CONOR névkataszter. Mindkettő folyamatosan az új adatokat a COBISS adatbázisból merítette. 2000-ben került sor a Web of Science és az IZUM közötti együttműködési szerződés aláírására, 2001-ben minisztériumi támogatással lehetőség nyílt arra, hogy az OCLC adatbázisból közvetlenül bibliográfiai rekordokat lehessen átvenni és további bővíteni. 2001-ben Szlovénia-szerre több mint 250 különféle típusú könyvtár volt az adatbázis aktív felhasználója és tagja.

A nemzeti virtuális könyvtárak létrejötte és együttműködése

A nemzeti virtuális könyvtárak Szlovéniában, Szerbiában, Bosznia és Hercegovinában, Macedóniában, valamint Montenegróban eltérő körülmények között alakultak meg. Feladatuk, céljuk és rendeltetésük megegyezik minden országban: folyamatosan működtetik és gyarapítják a nemzeti könyvtári adatbázist, képviselik és prezentálják a virtuális könyvtárak tevékenységét. Jogi és adminisztratív szerepet töltenek be, továbbfejlesztik a meglévő hálózatot, szerződéseket kötnek az újabb és a módosított könyvtári COBISS programcsomagokra, ellenőrzik a hálózat tevékenységét és biztosítják az adatvédelmet. Felügyelnek a központi adatbázis és az egész hálózat folyamatos működésére. Továbbképzéseket szerveznek a felhasználók részére, s együttműködnek a COBISS.Net hálózat többi tagjával,⁵ lehetővé teszik a nemzeti bibliográfiák kölcsönös felhasználását a nemzeti és a COBISS.Net hálózathoz csatlakozott országok könyvtárai részére. Kapcsolatokat építenek ki az európai és más világrészekén lévő könyvtári adatbázisokkal.

A COBISS.Net keretében együttműködő könyvtárak 2003. február 27-én Belgrádban szerződést írtak alá. Ennek értelmében a COBISS.SI, a COBISS.BH, a COBISS.MK, a COBISS.SR és a COBISS.CG (Szlovénia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Szerbia és Montenegró) önálló könyvtári információs adatbázisként működnek. Így lehetőség van arra, hogy a kölcsönösség elve alapján valamennyi ország nemzeti COBIB központi adatbázisból és az OCLC-ből (WorldCat) bibliográfiai rekordokat vegyen át. A COBISS.Net keretében évente mintegy 25 000 bibliográfia rekord cseréjére került sor.

A COBISS.NET fő céljai:

1. Felgyorsítani a könyvtárak és a munkafolyamatok gépesítését az együttműködő országok és azok könyvtárai között. Ily módon lehetőség nyílik a naprakész, gyors információáramlás biztosítására az internet segítségével.
2. Felhívni a figyelmet az albániai, bulgáriai, a horvátországi és a koszovói érdekelt könyvtárak körében az adatbázis hasznosságára és biztosítani számukra a hozzáférést a COBISS.Net hálózaton keresztül.
3. Összehangolni a könyvtári dokumentumok gépi feldolgozását a nemzetközi szabványok alapján.
4. A kölcsönösség elvén alapuló információs rendszerek kialakítása az együttműködő országok adatbázisai között a kutatói szféra részére.

5. Felkelteni a figyelmet a hálózat keretében együttműködő országok érdekelt minisztériumainak és egyetemi karainak a kutatói bibliográfiák vezetésére az adott tipológiai besorolás alapján.
6. Felgyorsítani a kutatói tevékenységet, ami nagymértékben hozzájárulhat az illető országok mielőbbi gazdasági fellendüléséhez.

Rövid áttekintés

Bosznia és Hercegovina

A bosznia-hercegovinai virtuális könyvtár megalakulásának kezdetei 1997-re nyúlnak vissza, ekkor fogadták el az ország területén lévő könyvtárak gépesítéséről szóló tervezetet. A terv megvalósítására és kivitelezésére a délszláv térségben dúló háború miatt csak 1998 és 2000 között került sor, a pénzeszközök java részét a szlovén kormány biztosította. A maribori IZUM képviselői 1998-ban öt boszniai egyetemmel szerződést kötöttek azzal a céllal, hogy létrehozzák a COBISS Centar intézetet. Mindazon könyvtárak, amelyek csatlakoztak a COBISS.BH könyvtári adatbázishoz, új számítógépes felszerelést kaptak, és kezdetét vette a könyvtárosok és az informatikusok képzése, ezen több mint háromszáz személy vett részt.

1998 februárjában a Banja Luka-i, a mosztári, a tuzlai egyetemek, valamint a maribori IZUM szerződést írt alá a COBISS Centar megalakításáról, amely mint közintézmény arra lett volna hivatott, hogy elősegítse az ország területén a könyvtári információs hálózat kialakítását és folyamatos működését. A következő években a COBISS Centar állandóan pénzügyi nehézségekkel küzdött, áthidaló megoldásokat részben a bosnyák föderáció kormánya és szponzorok nyújtottak. A Boszniai Föderáció, a Boszniai Szerb Köztársaság⁶ és a Szlovén Köztársaság illetékes miniszterei 2001 júniusában újabb megállapodást írtak alá a boszniai és a szlovén könyvtárak közötti hálózat kiépítéséről, de a szerződésben vállalt kötelezettségeket az ottani minisztériumok nem teljesítették. A működési költségek hiánya miatt a COBISS Centar dolgozói 2004 szeptemberében annyira kilátástalannak látták a helyzetet, hogy elhagyták az intézményt, és a felszerelést a sarajevói Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban helyezték letétbe.

2004 decemberében a Sarajevói Régió oktatási és tudományügyi minisztériuma biztosította az anyagi feltételeket az intézmény újraindulásához és a folyamatos működéséhez. 2005 március 9-én újabb szerződés aláírására került sor a sarajevói Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, valamint a maribori IZUM között, s egy hónappal később, 2005 április 5-én 12 könyvtárral megkezdte működését a COBISS.BH – a bosnyák virtuális könyvtár négy főállásban dolgozó munkatárssal.

A boszniai Föderális Oktatási és Tudományügyi Minisztérium, valamint a Sarajevói Régió illetékes minisztériuma a boszniai Nemzeti és Egyetemi Könyvtárral karöltve 2006 februárjában újabb szerződést írt alá, és ezután vette kezdetét az E-CRIS, a tudományos intézményeket, kutatókat és kutatói projekteket nyilvántartó adatbázis működése. 2006 szeptemberében már 14 nagyobb könyvtár működött a COBISS.BH⁷ keretében, köztük a boszniai és hercegovinai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Sarajevóban, a Boszniai Szerb Köztársaság Nemzeti és Egyetemi Könyvtára Banja Lukán. Amellett hét egyetemi kar könyvtára Saraje-

vóban, valamint a tuzlai, zenicai és a mosztári egyetemi és regionális könyvtárak kapcsolódtak e rendszerhez.

Montenegró

A montenegrói COBISS könyvtári adatbázis 2001 óta működik. Az országos hálózat kialakulása és indítása itt sem volt zökkenőmentes. Az első időszakban a Montenegrói Egyetem rektora nem támogatta az illetékes minisztériumok ilyen irányú tevékenységét. Az oktatási és a tudományügyi, valamint a művelődési minisztérium mégis kitarthatott a COBISS.CG⁸ megalakítása mellett. A montenegrói Nemzeti Könyvtár kellő számú és képzettségű szakembert biztosított a COBISS.CG adatbázis létrehozásához és folyamatos működtetéséhez.

A montenegrói Virtuális Könyvtár⁹ létrejötte több fázisban történt. Az ország területén lévő könyvtárakat hat csoportba sorolták: a Dorde Crnojevic Központi Nemzeti Könyvtár,¹⁰ egyetemi könyvtárak, szakkönyvtárak (a tudományos és művészeti akadémia és más kutatóintézetek könyvtárai), közkönyvtárak, iskolai könyvtárak, s más intézmények könyvtárai. A montenegrói központi adatbázisban 45 ezer bibliográfiai címleírás gyűlt össze. Az átszervezés, az előkészületek és a további munkálatok költségeit a budapesti Nyílt Társadalom Intézete, valamint a maribori IZUM támogatta. A COBISS.Net továbbfejlesztésének második fázisában, 2006 szeptemberében a montenegrói COBISS.CG keretében kilenc nagy könyvtár társította adatbázisait, köztük a Cetinjében lévő Nemzeti Könyvtár, a podgoricai¹¹ Egyetemi Könyvtár, továbbá öt egyetemi kari könyvtár Podgoricából, valamint a kotori és a nikšici regionális könyvtárak.

A Montenegrói Virtuális Könyvtár ugyanazon feladatokat látja el, mint az előzőekben olvashattuk. Tekintettel az ország területén élő többségi nemzetiséget alkotó montenegróiakra, valamint a kisebb létszámban élő szerbekre, a virtuális könyvtár három nyelvű kezelőfelülettel rendelkezik: latin betűs szerb és angol, valamint cirill betűs szerb nyelvű honlappal.

Macedónia

A macedón közös COBISS.MK¹² könyvtári adatbázis 2002-ben kezdte meg működését, az ezzel kapcsolatos alapszerződést a maribori IZUM és a szkopjei Nemzeti és Egyetemi Könyvtár között 2004-ben írták alá. Ennek értelmében a nemzeti könyvtár keretében létrehozták a VBM Centar nevű részleget, amely vállalta a COBISS.MK adatbázis folyamatos működtetését. A macedón művelődési minisztérium 2004–2005 folyamán jelentős pénzeszközöket fordított a nagyobb városokban lévő könyvtárak gépesítésére és a hálózat kiépítésére. A kezdeti időszakban a szkopjei Szent Kliment Ohridski Nemzeti Könyvtárban 192 634 bibliográfiai rekord átvételére került sor. Ehhez hozzácsatolták még a bitolai Szent Kliment Ohridski Egyetemi Könyvtár 50 520 bibliográfiai rekordját, majd a szkopjei Természettudományi és Matematikai Kar könyvtárának közreműködésével ezt újabb ötezer bibliográfiai adattal kibővítették. 2008 májusában a COBISS.MK adatbázisát 37 macedón könyvtár alkotta, a legjelentősebbek a Szent Kliment Ohridski Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Szkopjében, a Macedón Tudományos és Művészeti Akadémia Szkopjében. 2008 tavaszán ez az adatbázis mintegy 380 000 bibliográfiai adatot tartalmazott. A virtuális könyvtár kezelőfelületét macedón nyelven cirill, míg az angol nyelvű változatot latin betűsen lehet használni.

Szerbia

Szerbiában a Tudományügyi, Technológiai Fejlesztési Minisztérium keretében több éves előkészület után sem sikerült létrehozni az egységes könyvtári bibliográfiai adatbázist. 2001-ben a Szerbiai Virtuális Könyvtár¹³ projektet a Nyílt Társadalom Alapítvány finanszírozta, ezzel a támogatással folytatódhatott a belgrádi Szerb Nemzeti Könyvtárban, az újvidéki Szerb Maticában és a belgrádi Sveztozar Markovic Egyetemi Könyvtárban a COBISS könyvtári adatbázis, amely két évvel később, 2003-ban kezdte meg működését.

A projekt első fázisában a szerbiai Virtuális Könyvtár adatbázisában 1 300 000 bibliográfiai rekordot tároltak, amelyek a belgrádi Szerb Nemzeti Könyvtár, az újvidéki Szerb Matica, a belgrádi Egyetemi Könyvtár, valamint a volt Jugoszláv Bibliográfiai és Információs Intézet készített. A hálózat kiépítését az Európa Bizottság TEMPUS-programja és a budapesti Nyílt Társadalom Alapítvány támogatta 250 000 euro értékben. E támogatást hardver- és szoftverbeszerzésre, a COBISS könyvtári modulcsomagok megvásárlására, valamint a könyvtárosok és a kezelőszemélyzet továbbképzésére fordították. 2005-ben 12 könyvtár, 2006 szeptember végéig további 14 intézmény kapcsolódott rá a COBISS rendszerre. 2006 októberében az adatbázis keretében már 56 könyvtár működött. A Szerbiai Virtuális Könyvtár alapítói között található az újvidéki Szerb Matica könyvtára, ahol jelentős számú magyar nyelvű dokumentum is van. A szerbiai COBISS virtuális könyvtár kezelőfelületét¹⁴ szerb nyelven cirill és latin betűs változatban lehet használni, de van angol nyelvű menükínálata is.

Érdemes megemlíteni még, hogy azon vajdasági könyvtárak, amelyek jelentős magyar nyelvű dokumentumállománnyal rendelkeznek (kivéve az újvidéki Szerb Matica könyvtárát) még nem tudtak, vagy nem sikerült nekik rákapcsolódnia az egységes szerbiai könyvtári adatbázisra. Hasonló módon a zentai székhelyű KAPOCS könyvtári csoport sem lett állandó tagja e több ország könyvtári hálózatát magába foglaló rendszernek. Mindez elsősorban az anyagi nehézségekre enged következtetni, amelltt most van folyamatban a vajdasági városi könyvtárak számítógépes parkjának kibővítése, és még nem kezdődött meg a könyvtárosok ilyen irányú továbbképzése sem.

A COBISS.Net adatbázis keretében közreműködő könyvtárak és a bibliográfiai rekordok száma országokként¹⁵

Ország	Webcím	Könyvtárak száma	Bibliográfiai rekordok
Szlovénia	http://www.cobiss.si/	367	3 283 086
Bosznia és Hercegovina	http://www.cobiss.ba/	22	258 517
Montenegró	http://vbcg.cnb.cg.ac.yu/cobiss/	24	124 280
Szerbia	http://vbsw.nbs.bg.ac.yu/cobiss/	85	1 854 610
Macedónia	http://www.nubsk.edu.mk/cobiss/	37	380 060
Összesen		535	5 900 553

* * *

COBISS tudományos értekezlet

A maribori IZUM minden év őszén kétnapos COBISS konferenciát szervez, ennek keretében jeles hazai és külföldi informatikai és könyvtártudományi szakemberek tartanak előadásokat és prezentációkat. Az elmúlt évben, november 28-án és 29-én az európai nemzetek kulturális kapcsolatainak tárgykörében a plenáris ülést követően négy szekció keretében mintegy negyven tudományos előadás hangzott el. A tavalyi tudományos konferenciának 414 résztvevője volt: Albániából 42, Bosznia és Hercegovinából 36, Bulgáriából 51, Montenegróból 24, Horvátországból 10, Koszovóból 25, Macedóniából 45, Szerbiából 59, Szlovéniából 119 és hárman más országokból.

Kiegészítésként említem meg, hogy a 2008 februárjában önállósult Koszovóban ez év tavaszán vette kezdetét a könyvtárak gépesítése, és az egységes országos adatbázis kialakítása. Az ottani könyvtárosok 1991 és 1999 között a priština-i Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban a COBISS adatbázist használták. Majd a több évig tartó háború ideje alatt a nemzetközi közigazgatási szervek (UNMIK) támogatásával az Aleph 500-as rendszerre próbáltak áttérni, amely az Ex libris nevű izraeli–amerikai cég adatfeldolgozó programja. Az adatbázis beindításáról szóló szerződést 2004 márciusában írták alá, de azt követően lényeges előrelépés nem történt. 2007 májusában húsz koszovói könyvtáros egyhetes továbbképzésen vett részt Mariborban az IZUM szervezésében, azt követően pedig több szlovéniai körzeti központi könyvtárban az adatbázis működésével ismerkedtek. 2005 óta minden évben a meghívottak között szerepelnek az albán kulturális minisztérium és a tiranai nemzeti könyvtár képviselői is. Hasonló módon, évek óta jelentős érdeklődés nyilvánul meg a bolgár könyvtári körökben is a COBISS program és a COBISS.Net adatbázis iránt.

Összegezeként elmondhatjuk, hogy az újonnan megalakult öt délszláv államban (Horvátország kivételével) több mint két évtizedes kitartó munkát követően sikerült mintegy 530 könyvtár adatbázisát integrálni. Ily módon betekintést nyerhetünk az opac katalógusok mellett most már a világhálón keresztül is egy-egy nemzeti közgyűjtemény, illetve egy választott könyvtár állományába.

JEGYZETEK

- 1 COBISS – Co-operative Online Bibliographic System and Services
- 2 2008. május 28-ai adatok alapján.
- 3 A hat tagköztársaság fővárosa: Belgrád, Zágráb, Ljubljana, Szarajevó, Szkopje, Podgorica.
- 4 Vajdaságban Újvidék, míg Koszovóban Priština.
- 5 Szlovénia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Szerbia és Crna Gora (Montenegró) önálló könyvtári információs adatbázisai: www.cobiss.net [Letöltve: 2008. 05. 22.]
- 6 Srpska Republika – Boszniai Szerb Köztársaság Banja Luka székhellyel, amelyet a környező országok és a nagyhatalmak még 2008-ban sem ismertek el legitim államnak, illetve államalakulatnak.
- 7 <http://www.cobiss.ba/> [Letöltve: 2008. 05. 22.]
- 8 <http://cnbct.cnb.cg.ac.yu/cobiss/> [Letöltve: 2007. 11. 04.]
- 9 <http://cnbct.cnb.cg.ac.yu/cobiss/> [Letöltve: 2007. 11. 04.]

- 10 Centralna narodna biblioteka Crne Gore Dorde Crnojevic – magyarul: Dorde Crnojevic Központi Nemzeti Könyvtár.
- 11 Montenegróban a Nemzeti Könyvtár Cetinjében található, míg az Egyetemi Könyvtár a fővárosban, Podgoricában.
- 12 A macedón virtuális könyvtárnak cirill betűs kezelőfelülete van (<http://www.nubsk.edu.mk/cobiss/>) [Letöltve: 2007. 11. 04.]
- 13 VBS – Virtualna biblioteka Srbije – Szerbiai Virtuális Könyvtári Központ
- 14 <http://vbs.nbs.bg.ac.yu/cobiss/index-sc.html> [Letöltve 2007. 11. 04.]
- 15 2008. május 28-ai adatok

FORRÁSOK

- IZUM, Maribor <http://www.izum.si/> [Letöltve: 2008. 05. 28.]
COBISS.Net http://www.cobiss.net/default_slo.htm [Letöltve: 2008. 05. 26.]
COBISS Platform http://www.cobiss.net/platform_COBISS.htm [Letöltve: 2008. 05. 26.]

Papp József

A SALIS jubileumi konferenciája Seattle-ben

Az amerikai könyvtárosok legismertebb szervezete, az ALA (American Library Association) mellett számos más szakmai szervezet működik az Amerikai Egyesült Államokban. A többnyire könyvtárosok kezdeményezéséből létrejött független szakmai társaságok és érdekcsoportok egy-egy téma, funkció vagy érdekköré szerveződnek. Több közülük rendkívül aktív és nagy létszámú tagsággal rendelkezik, konferenciákat szervez, kiadványokat jelentet meg, lobbizik és virtuális közösséget alkot.

A SALIS (Substance Abuse Librarians and Information Specialists) a szenvedélybetegségekkel foglalkozó intézményekben dolgozó könyvtárosok és információs szakemberek szervezete. A harmincéves testület 2008. május 6–9-e között rendezte jubileumi konferenciáját a Washington állambeli Seattle városában (<http://www.salis.org/conference/conference.html>). A város közkedvelt konferenciaközpont: a Special Libraries Association is itt tartja éves összejövetelét idén, jövőre pedig a felsőoktatási és kutatóintézeti könyvtárosok (Association of College and Research Libraries) szervezik ide két évente megrendezett konferenciájukat.

A szervezet

A SALIS 1978-ban alakult, alapítását a két legjelentősebb állami szervezet, az Egyesült Államok Országos Kábítószerfüggőség Intézete (National Institute on

Drug Abuse -NIDA) és az Országos Alkoholfüggőségi Intézet (National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism - NIAAA) támogatta. A szervezet célja az alkohol, dohányzás és a drogok fogyasztásával kapcsolatos ismeretterjesztés, az elfogulatlan és pontos tények hozzáféréseinek biztosítása. Kiterjedt formális és informális kommunikációs hálózatával a szervezet elősegíti a tagok és információs központok közti együttműködést, és közös ügyekben érdekképviselőként is szolgál. A SALIS helyi és nemzetközi szervezetekkel kooperálva valósítja meg célkitűzéseit, köztük van a NIAAA Alcohol and Other Drug Thesaurus Project és a Center for Substance Abuse Preventions (CSAP), Regional Alcohol and Drug Awareness Resource (RADAR) Network. A szakmai továbbképzés szorgalmazása érdekében, többek között, évente konferenciákat is szervez.

A tagdíjakból és adományokból fenntartott szervezet felépítése a szokásos: a tagok által választott tisztségviselők önkéntesként tevékenykednek a vezető testületben, így az ügyvezető igazgató, egy elnök, pénztárnok, bizottságok elnökei és tagjai. A határozott időre szóló megbízások rendszere azt sugallja, hogy előbb-utóbb mindenkire sor kerül az alacsony taglétszámú szervezetben.

A szervezet tagjai jobbra alkohol- és drogműködési és egyetemi könyvtárosok, drogműködési és egyéb szenvedélybetegségekkel közvetlenül foglalkozó megelőzési és kezelőintézményekben dolgozó információs szakemberek és paraprofessionális alkalmazottak. Az alapítványi és magán-szervezetek mellett az illetékes állami szektor tagjai is jelen vannak, jellegzetes .gov-ra végződő email címmel, így az Országos Egészségügyi Intézet (NIH) és a Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMSHA). A tagok nemzeti hovatartozásra való tekintettel főleg amerikaiak és kanadaiak, Nagy Britannia, Ausztrália, Izrael és néhány európai ország is képviselteti magát egy-egy fővel. A könyvtáros szakmára máshol jellemző etnikai sokszínűség itt kevésbé szembetűnő.

SALIS@30 Seattle-ben

A jubileumi konferenciát a Washingtoni Egyetem USA-szerte híres kutatóintézte, az Alcohol and Drug Abuse Institute (<http://depts.washington.edu/adai/>) rendezte. A SALIS-tagok szép számban jelentek meg a négynapos rendezvényen. Az ELISAD (European Association of Libraries and Information Services on Alcohol and Other Drugs – <http://www.elisad.eu/>) nevű európai testvérszervezetet a titkár, Christine Goodair, a londoni egyetem International Centre for Drug Policy munkatársa képviselte. A hasonló konferenciák általában zsűfolt programot kínálnak több választási lehetőséggel ugyanabban az időben, és a lelkiismeretes könyvtáros sokszor azt sem tudja, mit mulaszt. Rigorózus moderátorok hiányában könnyen csúszhat a program egyik-másik szekcióban. Ezzel ellentétben a családi jellegű kis konferencián ilyesfajta meglepetés nem érheti az embert. Bár zárójelben meg kell jegyeznünk, hogy nem nagyon lehet eltűnni sem szem elől, arra hivatkozván, hogy a másik teremben voltam vagy kinn beszélgettem. Ezen a konferencián a kora reggeli hosszabb előadásokat rövidebb előadások és bizottsági ülések követték, minden ugyanabban a teremben, a konferenciák szervezésére kiválóan felkészült Warwick Seattle szállodában. Egy szemből lévő kisebb teremben mutatták be a posztereket, és itt kaptak helyet a szponzoráló kiállítók is,

akkal több alkalommal és formában találkozhatott a résztvevő, úgymint kiállítás, előadás és adott kiállító által szponzorált étkezés.

Webkettő vagy mégsem?

Az előadások között örökzöld és mindenkit érintő aktuális könyvtáros témák szerepeltek, webkettő és PubMed, természetesen minden az alkohol- és szenvedélybetegségek kontextusában. A hosszabb előadások közül kiemelhető a „Libraryman” néven ismert Michael Portman, aki a szakmában jelentős és a későbbiekben jelentőssé válható technológiai újításokat tekintette át könyvtárosi szemmel. Témájának időszerűsége abból adódik, hogy az OCLC égisze alatt a Gates alapítvány hihetetlen összegű adománya egy új közösségi portállal fogja rövidesen gazdagítani a palettát az újradizájnolt WebJunction néven (<http://www.webjunction.org/>). A képekkel gazdagon illusztrált bemutató az Amerikában bármilyen előadáson tipikusan várható közönségre épített: lesznek, akik számára újítás mindez, de olyanok is, akik esetleg ugyanannyit vagy talán többet is tudnak a témáról, mint az előadó. Ez nagy feladat lehet a tapasztalatlanabb konferenciaszereplők számára, különösen amikor a bemelegítő viccek és későbbiekben stratégiailag időzített csattanók sem a vártnak megfelelően működnek. A dinamikus, informatív előadás részben hardverbemutatóként funkcionált, és fő mondanivalója az volt, hogy amint kombináljuk az egyik kütyüt a másikkal, minden egyes új eszköz önmagán lényegesen túlmutató potenciális jelentőséggel bír. Vagyis a képernyő érintésével működő telefon külsejű internetet böngésző DVD-lejátszó új felhasználási formákat és alkalmazásokat képes teremteni.

Az új weboldal közeli bevezetése előtt a webkettős alkalmazások propagálása könyvtárosok számára érthető célja volt az előadásnak. A kérdésekből kiderült, hogy szinte mindenki használ ilyesféle alkalmazást ízlésének, számítógépes ismereteinek és idejének függvényében. Többen felvetették az ilyenkor szokásos l'art pour l'art használat kérdését. Mások az előadó tanácsát várták, hogyan segíthetik konkrétan a webkettős alkalmazások ennek a csoportnak a munkáját, illetve mi a teendő, ha olvasóinkat hidegen hagyják ezek az alkalmazások. Válaszként legyen elég a tény, hogy „Libraryman” a felsőoktatásban népszerű Facebook közösségi portálon hiába szentelt egy csoportot előadásának a SALIS konferencián, a második nap még nem volt egyetlen tagja sem. Kétségtelen viszont, hogy az autoritás és a pozitív példa könyvtárosok esetében jól működik: a nap során összegyűjtött fotókat este közkinccsá tettük flickr-en. Másnap reggel mindenki örömmel csodálta előző napi önmagát a reggeli alatt vetített képeken.

Később más előadások részletesebben bemutattak néhány alkalmazást könyvtári környezetben. Alison Aldrich, az Orvosi Könyvtárak Országos Hálózatának (<http://nmlm.gov/>) munkatársa az RSS, blogok, könyvjelzők és címkék közösségi használatát ismertette a mindennapi könyvtári munkában és könyvtári ismeretek oktatásában. Az ANDORNOT (<http://andornot.com>) cég két képviselője dinamikus fellépésének köszönhetően a szakterületen gyakran használt Inmagic szoftvernek szereztek új híveket az on-line katalógusok vonatkozásában. A későbbiekben Eric Helmuth, technológiai és on-line kommunikációs igazgató a Bostoni Egyetem Közegészségtani Karáról az e-mail által terjesztett hírlevelek szükségességéről és az

elektronikus kommunikáció nehézségeiről beszélt a webkettős alkalmazások tükrében. Az előadások során jól illusztrálta az emlegetett nehézségeket az élő bemutatók alatt törvényszerűen bekövetkező akadozás az internetkapcsolatban. A technika ördöge mellett a digitális megosztottság szelleme is végig ott lebegett: az előadók nagy részének kifejezett problémát jelentett a mikrofon és a PowerPoint-előadást távirányító infravörös kapcsoló együttes használata.

A könyvtáros szakemberek számára sokkal jelentősebb volt az az előadás, amelyik egy másik megújult külsejű elektronikus forrást mutatott be. A Substance Abuse and Mental Health Data Archive (SAMHDA) a <http://www.icpsr.umich.edu/SAMHDA/> oldalról érhető el, és jelentős országos felmérések adatait teszi hozzáférhetővé másodlagos kutatások számára. A bemutató szerint a különböző felmérések adatbázisai szabadon letölthetők, illetve egy ügyes program segítségével a felhasználó akár a weboldalon is végezhet statisztikai analízist. A kérdőívek mellett a felmérésekből összeállított, előregyártott táblázatok könnyítik az adatok értelmezését.

Múlt, jelen, jövő (?)

A harmincéves évfordulón az előadók jelentős része azon töprengett, hogy a csökkenő anyagi és emberi erőforrások ellenére hogyan lehetne a szakterületen működő könyvtárak használatát hatékonyabbá tenni. Christine Goodair, a londoni International Centre for Drug Policy (<http://www.sgul.ac.uk/depts/icdp/>) könyvtárosa arra keresett választ, hogy a könyvtárakról és könyvtárosokról kialakult közhelyes gondolkodás mennyiben befolyásolja a könyvtárhasználói közösségépítést. Barbara Weiner, a nonprofit Hazelden Alapítvány (<http://www.hazelden.org/>) könyvtárából egy olvasói közvélemény-kutatás eredményét ismertette, amely a könyvtár megújítására vonatkozó ötleteket gyűjtötte össze. Jelen sorok szerzője, a New Jersey Rutgers Állami Egyetem Alkohol és Drogkutató Intézetének (<http://alcoholstudies.rutgers.edu>) könyvtárosa a kutatóintézetek könyvtárainak lehetséges átalakítási stratégiáját tekintette át a felhasználói kör megváltozott igényeinek függvényében.

Az olvasóközönség jobb megismerése érdekében Susan Barnes, az Orvosi Könyvtárak Országos Hálózatának (<http://nmlm.gov/>) igazgatóhelyettese a nyilvános források adatainak elemzését javasolta előadásában, és példákkal illusztrálta, milyen egészségügyi statisztikák, adatbázisok és más webalapú források használhatóak erre a célra egy kisebb intézmény vonatkozásában is. A Nevada Egyetem Megelőzési Központjának munkatársai (<http://casat.unr.edu/nevadaprc/>) megújult, dinamikus weboldalukat bemutatva adtak ötleteket, miként lehet a felmerülő újabb igényeket kielégíteni, és az elektronikus hozzáférést megkönnyíteni.

Tania Danielski, egy Arkansas állambeli közkönyvtár munkatársa újszerű kezdeményezésről számolt be digitális audiófelvételek alkalmazásával. A Voices Project (<http://www.voicesproject.org/>) a helyi könyvtár és rádióállomás, valamint más helyi szervezetek részvételével egy valós közösségi igényt céloz: a helyiek hangnapló formájában osztják meg gondolataikat és tapasztalataikat az alkoholizmusról és a drogfogyasztásról. Lisa Swanberg, az IQ Solutions (<http://www.iqsolutions.com/>) nevű egészségügyi kommunikációs cég alelnöke olyan átalakítási modellt mutatott be, amely a technológiát eszközként használva a tartalomra és a hozzáférésre össz-

pontosít, miközben az idejétmúlt, kőbezárt információs központok modern, elektronikus kommunikációs és szolgáltató hálózattá alakulnak.

A Seattle Városi Könyvtár virtuális bemutatója a 196 millió dolláros költségvetéssel újjáépített, az olvasók valós igényeit kielégítő intézményt tárt a közönség elé Jessica Hinkson Desmarais előadásában, aki az Egyesült Államok Oktatási Minisztériumának alkalmazottja, és az Alkohol és Drogfüggőség Felsőoktatási Megelőzési Központjának információs részlegét vezeti (<http://higheredcenter.org/>).

A múlt–jelen–jövő hármásának értékelésében a könyvtáros és információs szakember szerepeinek újrafogalmazása és a könyvtár újradefiniálása volt a közös nevező. Az előadások tanúsága szerint a siker titka az adott könyvtár olvasói szokásainak ismerete, a könyvtárosok és könyvtári dolgozók technológiai jártaságának folyamatos fejlesztése és az előrelátó tervezés.

A könyvtárosok dicsérete

A szakmabeli kutatók és más szakemberek igen komolyan vették a könyvtárosokat, és több informatív jellegű előadással vettek részt a konferencián. A házi gyógyszeres szekrényben található tabletták veszélyeire figyelmeztető országos kampányt Robert Denniston, az Office of National Drug Control Policy (<http://www.whitehousedrugpolicy.gov/>) munkatársa ismertette. Előadása érdekes betekintést nyújtott a tévéből, rádióból és egészségügyi újsághirdetésekből jól ismert kampány háttérmunkálataiba, amelynek szomorú aktualitást és exponenciálisan megnövekedett publicitást nyújtott a közkezdvelt színész, Heath Ledger gyógyszer-túladagolás okozta halála. Ron Jackson, a helyi Evergreen Treatment Services (<http://www.evergreentreatment.org/>) igazgatója a könyvtár és a kezelőintézmények közötti együttműködés értékét hangsúlyozta. Dennis Donovan, a Washingtoni Egyetem Alkohol és Drogfüggőség Kutatóintézetének igazgatója a methamphetamin-függőség kezelésének egy új módszerét mutatta be, amely az alkoholizmus kezelésében sikeres 12 lépés csoportos használatára épül. Barbara Leigh ugyanebből az intézetből arról a kutatásról számolt be, amely a kezelésben részesülő fiatalok napi drogfogyasztásának monitorozására a technológiát hívta segítségül, és naponta mobiltelefonon gyűjti össze az adatokat. A tény, hogy ilyen szakmai nagyságok megtisztelték jelenlétükkkel a konferenciát, mindenképp az információs szakemberek és könyvtárosok megbecsülését jelzi.

Poszterek, kiállítások

A poszter szekció egy kis teremben elfért, és egész idő alatt a látogatók rendelkezésére állt. Az egyik poszter az Országos Egészségügyi Intézet (NIH) által előírt közlemény beszolgáltatási kötelezettségre hívta fel a figyelmet könyvtárosi szemmel. Az NIH közelmúltban érvénybe lépett nyilvános hozzáférési politikája (NIH Public Access Policy, <http://publicaccess.nih.gov/policy.htm>) lehetővé teszi, hogy a nagyközönség szabadon hozzáférhessen az NIH által támogatott kutatások eredményeihez. A kutatók számára előírja, hogy kézírataik lektorált, végleges változatát a PubMed Central (<http://www.pubmedcentral.nih.gov/>) digitális archívumában el-

helyezzék. Sok tudományos folyóirat magára vállalja ezt a feladatot, listájuk elérhető a nyilvánosság számára: http://publicaccess.nih.gov/submit_process_journals.htm. Az egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak már jó ideje szervezik, hogyan tudják kutatóikat segíteni ebben.

A Haworth Presst épp csak megvásárló Taylor and Francis már saját neve alatt mutatta be az *E-Journals in Addiction & Recovery* sorozatba tartozó folyóiratokat. Mellette a RADAR-hálózat óriási poszttere előtt alkoholtartalmú energiaitalokat sorakoztatott fel, amelyekről, a képviselője szerint, a nagyközönség nem is sejti, hogy a nagybetűs ALC 7% felirat alkoholtartalomra utal. Némi szkepticizmusomat annak tulajdonította, hogy olyan államban élek, ahol alkoholtartalmú italokat csak az erre a célra szakosodott üzletek árulhatnak. Más kiállítók részben termékeiket reklámozták, legyen az webalapú információs vagy könyvtári szolgáltatás (például a DOCLINE nevű könyvtárközi kölcsönző rendszer – <http://www.nlm.nih.gov/docline>), vagy tudományos folyóirat (pl. *The Journal of Global Drug Policy and Practice* – <http://www.globaldrugpolicy.org>), és a kiállítók közül többen szerepeltek előadóként is.

Az egyik legrangosabb tudományos folyóirat a szakmában a *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* (JSAD – <http://www.jsad.com>), amelynek kiadója New Jersey Rutgers Állami Egyetem Alkohol és Drogkutató Intézete. A szerkesztő egyrészt ingyen lapszámokkal, másrészt a folyóiratnak a laptopra letöltött teljes elektronikus anyagával vonzott sok látogatót a standhoz (jogosan kételkedve a szállodai internetkapcsolat minőségében). A folyóiratot a szenvedélybetegség-kutatásokkal foglalkozó más kiadványok összefüggésében és történetében bemutató előadásában kitért a szerkesztés technikai és szellemi vonatkozásaira is. A szakmai bírálat és elfogadás–elutasítás folyamatának ismertetése, a kézirat leadásától a megjelenésig számított fázisok lehetséges időtartama, mind új színben tüntették fel a műhelymunkát a folyóiratkiadásban járatanabb könyvtárosok között.

Mivel a kiállítók egy része előadással is szerepelt, bőven adódott alkalom a reklámra és a kapcsolatok építésére is. Ez a második konferencia az idén, ahol a képviselő a megszokottnál kevésbé agresszív, és ahol nem kell az embernek a nyakában lógó, a nagy állami egyetem nevét viselő billogot diszkréten és elutasítóan karba tett kézzel eltakarnia. Ingyencucc avagy zabra is talán kevesebb ezen a konferencián, mint máshol, ami részben a résztvevők szakmai elitizmusára utal: (Rejtő után szabadon) „*engem próbál megvesztegetni???*” A folytatást mindannyian ismerjük, avagy könnyen megkereshetjük akár elektronikus vagy nyomtatott formában, információs magatartásunknak megfelelően. A sok toll, jegyzetomb, papírvágó, egérpád, hűtőmágnes és egyéb egyszerűhasználatos szóróajándék után kellemes változatosságot jelent a SALIS által adott lépésszámláló pedometer, egyaránt utalván a harminc év alatt megtett és további lépésekre, valamint a sztereotipikusan túlsúlyos (amerikai) könyvtárosnőkre.

A konferencia viszonylag kevés szervezett kulturális programot kínált. A filmbeli (*A szerelem hullámhosszán* [Sleepless in Seattle]) helyszínek szinte teljesen kimaradtak a komoly, tudományos programból, de az érdeklődők a Seattle Városi Könyvtárba ellátogathattak (<http://www.spl.lib.wa.us/>).

* * *

A Seattle Városi Könyvtár (<http://www.spl.lib.wa.us/>)

Az amerikai közkönyvtárak már régen nem hasonlítanak könyvtárra, sem megjelenésükben, sem funkciójukban. A helyi adófizetők pénzéből a helyi döntéshozókból álló testület a helyi igényeknek megfelelően üzemelteti ezeket az intézményeket. A magyar fogalmak szerint inkább a művelődési központ és a központi piactér szerepét töltik be a legtöbb helyen. Továbbra is tárolnak könyveket, sőt, vásárolnak is, jóllehet, leginkább a bestsellerek, az ifjúsági és gyerekkönyvek dominálnak, és az állományfejlesztésben jelentős összeg jut az audiovizuális és elektronikus formátumnak. Ennek megfelelően a könyvtár multifunkcionális: ingyenes videotéka és internetkávézó, mesemondó óvoda és gyermekmegőrző napközi otthon, hajléktalanmelegedő és pasizós–csajozós tiniközpont, nyugdíjas klub és angol társalgási nyelvtanfolyam újonnan bevándorlóknak. Az épületek koruknak és a városi költségvetésnek megfelelően nem feltétlenül felelnek meg funkciójuknak, és esztétikai kivitelükben nem közelítik az adott település által legszébbnek ítélt egyéb építményeit.

A Seattle Városi Könyvtár mindössze négy saroknyira található a vízparttól és pár percre a fő helyi látványosságtól, a Pike piactól, vagy ahogy az ukrán kolléganő először találóan magyarázta, a bazártól, ahol a halat dobálják az árusok. Emellett a könyvtárnak magyar vonatkozása is van, úrturista honfitársunk, Charles Simonyi, egykori Microsoft-alkalmazott és computer-guru, jelentős összeget adományozott a könyvtárnak. Ennek következtében a száznegyvenöt számítógépnek helyet adó ötödik szint az angolul kimondhatatlan Simonyi-kamara (Charles Simonyi Mixing Chamber) nevet viseli.

Az épületet kívülről nézve nem igazán érthető a funkcionalitás mint beharangozott fő cél. Az alapjaiban kis területű, ám középütt kiszélesedő építmény szemmel láthatóan minden hagyományos építőanyagot felhasznált a funkció hatékonyságának növelésére és a rezsi csökkentésére. A vasvázás oldalakat keresztbe-kasul és srévizavég rombusz alakú üvegablakokból rakták össze, ezres nagyságrendben, három réteg üvegből, fémhálósval erősítve, és közöttük egy megjegyezhetetlen nevű légnemű anyaggal. Ez önmagában megtakarította a villanyszámla jelentős részét, hiszen az óriási légtérű átrium és a legfelső szintek mindegyike természetes világítást kap szinte egész nap, a fűtési és légkondicionálási költségekről nem is beszélve.

A vízparthoz közelebbi bejáraton belépve az RFID-vel ellátott rendszerű kiszolgáló egység tűnik fel, mögötte az idegennyelvű polcokkal. A visszahozott könyveket egy ügyes szerkezet szendvics-szerűen futószalagon továbbítja felfelé a szabadpolcos részlegre. A csarnok tölgypadlója önmagában véve remekmű, a polcokon lévő könyvek első sorai domborodnak mindenféle idegen nyelven fába metszve–vésve. Talán arra hivatottak, hogy teljesen zavarba hozzák a látogatót, mert se rálépni nem merünk, de elolvasni sem tudjuk a tükörírást még angolul sem, nemhogy héberül vagy kínaiul. Nem is tiporjuk lábbal a műalkotást, csak az alkalmi idegenvezetőként szolgáló helyi kolléga megnyugtatóására, miszerint arra feljebb, a mosdók előtt tiszta barna már a padló. A legnagyobb előadóterem a számítógépes világ cég-szponzor nevét viseli. Közel háromszáz ember foglalhat helyet a lelátószerű széksorokban, ami további százzal bővíthető, és ez már a következő szinten van.

Ezen az emeleten helyezkedik el a gyerekkönyvtár is, de a gyerekeiket fegyelmezni képtelen amerikai szülők jutnak az eszembe, ezért inkább kihagyom, és helyette megnézem a H-betűt az idegennyelvű szekcióban. Négy polcon vannak magyar könyvek, egyik sem roskad még a teher alatt, és állományfejlesztés leginkább az esetleges szóval jellemezhető.

Csatlakozva a csoporthoz, a csúsztatott szintek összességében spirál alakú építményt képeznek az alapterület mintegy felén. A hét szinten helyezkedik el a szabadpolcos rendszerű, katalogizált állomány, a „könyvspirál”, ahogy emlegetik. Lefelé is elég hosszú az út az enyhe lejtőn körbe-körbe, el sem tudom képzelni, milyen combizmai lehetnek az itt dolgozó kollégáknak, akik naphosszat fel s alá járnak. Hacsak nem a liftet vagy a mozgólépcsőt használják. A liftet elvből kihagynám, de az egész könyvtárban kislibasárga színűre mázolt mozgólépcső is meggondolandó a mindennapokban. A beszélő fejek a falban is jól megijesztettek. Valahogy az egész színskála mintha arra lenne hivatva, hogy nyugtalanságot keltsen. A számítógépes oktatótermeket és irodákat rejtő szint falai például erre-arra görbülnek-hajladoznak, és a piros különböző árnyalataiban pompáznak. A megvilágítás egy ősi örömszerző intézményre emlékeztet, a folyosó kanyarulatai az adott árnyalatban szervi eredetű hasonlatokat váltanak ki több kollégából az emberi test különféle vonatkozásaiban. Nem nyugtat meg a fehér hangelyelő ejtőernyő-vászon a plafonon sem.

Egy valamit nem láttunk a másfél óra alatt: biztonsági őrt. Ez azért is szembetűnő, mert pár nappal korábban a New York-i Városi Könyvtárban az Eszterházy-beszélgetés előtt az ötperces könyvtári séta alkalmából legalább hússzal találkoztunk. Közülük legalább öt rossz szemmel nézett ránk, és legalább kettő ránk is szólt, hogy mit nem szabad csinálni. Az is igaz, hogy én lehettem gyanútlan, és nem ismertem fel az álcázott biztonságát a saját minilejátszóján DVD-t néző hajléktalanban, ahogy egy kolléga rámutatott később. Összességében valahogy nem szeretnék itt dolgozni, leszámítva a napi minőségi testmozgás lehetőségét a spirálon felfelé. Olyan fejfájós hely.

Seattle-ről kinek mi jut eszébe: Boeing és garázsrock, Amazon.com és kávé, Nirvana és az öngyilkosságok magas száma, Hungarian Suicide Song Book és a legtöbb esős nap az Egyesült Államokban, Jimmy Hendrix és a Microsoft, természetesen. Tegyük hozzá még kettőt: a harmincéves SALIS és a Seattle Városi Könyvtár megéri a figyelmet.

Hajnal-Ward Judit

Kányi Andrásné
(1933-2008)

**Mélyen tisztelt családtagok, rokonok!
Együttérző barátok, volt munkatársak, ismerősök!
Tisztelt gyászoló gyülekezet!**

Fájdalomtól elszorult szívvel állunk itt Kányi Andrásné, Ecséri Erzsébet hamvainál.

Az oly sokszor elmondott közhely riasztó tartalommal telítődött, mert ismét valósággá érett. Útra vált közülünk egy nagyszerű ember, egy olyan személyiség, akit teljes joggal tisztelt és szeretett családja, rokonsága, baráti és munkatársi köre. Mindenkit mélyen megdöbbentett Kányi Erzsike halála, mert váratlan volt, mert nem készültünk fel rá. Évtizedek óta küzdött a betegséggel, amelyről úgy tudtuk, fájdalmas, de nem végzetes, és hittük, az ő hatalmas akarata, életszeretete, optimizmusa képes szembeszállni a sorssal.

Egy beszélgetés során Hemingwayt idézte: Emberi törvény kibírni mindent és menni mindig tovább, még akkor is, ha nem élnek már benned remények és csodák. Ez a nagyszerű mondat volt a hitvallása, ekként élt és dolgozott.

Kányi Andrásné egész élete Cegléd városához, a könyvtáros hivatáshoz kötötte.

1952. április 16-án került a frissen érettségizett lány, ahogy ő írta, a pult túlsó oldalára, s ettől kezdve elválaszthatatlanná vált, mindörökké összefonódott élete és a könyvtár.

Magával hozta a nagy múltú ceglédi Kossuth Gimnázium és egy nagyszerű magyar-latin szakos tanár, Velkey Imre óráinak embert formáló erejét. Velkey Imre mellett lehetetlen volt nem megszeretni az irodalmat, a könyveket, így választotta az egyetemen a magyar-könyvtár szakot.

Kányi Andrásné ahhoz a könyvtáros generációhoz tartozott, amelynek tagjai megteremtették a modern magyar közművelődési könyvtári hálózatot.

A hőskorszak kegyetlen volt és nagy megpróbáltatásokkal járt. Szervező könyvtárosként két járás, a ceglédi és a nagykátai gondjait kapta feladatul. Télen, nyáron, az ötvenes évek közlekedési feltételei között járta a falvakat, ritkán induló vonatokon, kerékpáron, nemegyszer gyalog. Ha a helyzet úgy kívánta, bátran vállalt akár konfliktusokat is a helyi hatalmasságokkal, párttitkárokkal, tanácselnökökkel – és szívós munkája által megteremtődött a falusi könyvellátás.

1957-ben, 24 évesen, példaértékűen fiatalon nevezték ki a ceglédi városi könyvtár igazgatójává, s e pillanattól kezdve legfőbb feladatának tekintette, hogy Cegléd város a település nagyságának, a városok között betöltött szerepének megfelelő színvonalú könyvtárral rendelkezzen. Az állandó helyiséggondok közepette fejlesztette a könyvtárat, 1958-ban a megyében az elsők között alakult meg az

önálló gyerekrészleg, később helytörténeti gyűjteményt, audiovizuális részleget, folyóirattárat is sikerült létrehozni.

1984-ben a Ceglédi Városi Könyvtárban kezdődött el országos és megyei támogatással a bibliobuszos ellátás, amelynek keretében elsőként használtak könyvtári célra épített buszt. A szolgáltatást olyan alaposan és körültekintően szervezte meg, hogy az országban a leghosszabb ideje működik.

Sokat tett a város közművelődéséért is, rendezvények sorára emlékezhetnek, akik még részt vehettek rajtuk. Cegléd város közönsége az irodalomtörténet, a művészeti élet nagyszerű alakjaival találkozhatott: Veres Pétert, Szabó Pált, Áprily Lajost, Váci Mihályt, Simon Istvánt, Juhász Ferencet üdvözölhették az író-olvasó találkozókon, de felléptek a könyvtár szervezésében olyan nagyszerű művészek, mint Sinkovits Imre, Lukács Margit, Schubert Éva, Jancsó Adrienn, Bánffy György vagy a Sebő együttes.

A sikerek, az örömök mellett a legnagyobb bánata az volt, hogy Cegléden nem épülhetett meg az új könyvtár. Számos terv készült, mindenki biztatta, az ügy mellett állt a város, a járás, a megye vezetése, a terv mégis kudarcba fulladt. Utóbb aztán hiába újították fel – nyugdíjba vonulása előtt – az evangélikus bazársort, hiába kapta meg a gyerekkönyvtár a Gubody utcai épületet, minden visszaemlékezésében szomorúsággal említette a méltatlan körülmények között működő könyvtárat.

Aktívan részt vett az országos könyvtáros közéletben. Tagja volt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének, és két cikluson át elnöke volt az MKE Pest megyei szervezetének. Az egyesületben végzett munkáját egy, Gödöllőn kiválón megszervezett könyvtáros vándorgyűlés koronázta meg 1985-ben. Évekig volt megyei könyvtári szakfelügyelő, fakultáció keretében könyvtár tantárgyat tanított a ceglédi gimnáziumban.

Én 1978-ban kerültem Ceglédre, a Városi Tanács művelődésügyi osztályára, és nyolc évig dolgozhattam vele együtt; közös munkánk még folytatódott négy évig azután is, ahogy Ceglédről elkerültem. Erzsike volt az MKE Pest megyei szervezetének elnöke, én pedig a titkára lettem.

A mai napig megtisztelő számomra, hogy szakemberként, emberként egyaránt elfogadott engem, annak ellenére, hogy ő akkor már Pest megye egyik legtekintélyesebb könyvtárigazgatója volt, jelentős szakmai múlttal, hatalmas teljesítménnyel a háta mögött.

Visszatekintve az is egyértelmű, hogy később, amikor már a Pest Megyei Könyvtár igazgatója lettem, nem történt, történhetett a kapcsolatunkban semmilyen változás. Továbbra is nagyra értékeltem, tiszteltem, kikértem a tanácsait. Hiszen közös szakmai céljaink voltak, amelyek megvalósításra vártak, amelyeket feladatokra bontottunk, és a világ legtermészetesebb módján, a leghatékonyabbnak tartott munkamegosztással végeztünk el.

Tőle tanultam meg, hogy a megállapodások megtartása az egyik legfontosabb dolog a világon, mert ez teszi hitelessé az embert, s csak így lehet csapatban együtt dolgozni.

Azt is ő tanította meg nekem, hogy a nehéz munkával, hosszú idő alatt felépített bizalomra nagyon kell vigyázni, mert tűnékeny jószág, egy pillanat alatt elillanhat.

Végül arra is megtanított, hogy akármennyire igénybe veszi az ember erejét egy-egy feladat, el lehet végezni jókedvűen, vidáman is.

Gyakran mondogatta: nem kell más hozzá, mint világosan látni a célunkat, tudnunk, mit akarunk.

Erzsike!

Te úgy éltél, ahogy az idézett mondatodban megfogalmaztad. Láttad a célt, amit el akartál érni, tudtad, hogy az akarat nagyszerű ügyeket visz sikerre, még a legnehezebb helyzetben is. Tiszta, a szolgálatot mindennél előbbre valónak tekintő, alázattal munkálkodó ember voltál, ezért fáj mindnyájunknak hirtelen távozásod.

Te mindenkivel egyenes voltál, ami az adott pillanatban talán nem mindenkinek esett jól. Mégis, az idő mindig Téged igazolt, mert Te tudtad, hogy csak az egyenes út lehet igaz út.

Te mindenkivel becsületesen bántál, s tudom, ezért fáj Neked annyira, ha valaki nem így gondolkodott, nem így cselekedett.

Te mindig figyeltél mindenkire, segítettél, ugyanakkor óvakodtál kínjaidat, testi bajaidat másra terhelni.

Amikor megváltál a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Pest megyei szervezetétől, én búcsúztattalak.

Életpályádat akkor Assisi Szent Ferenc imájából vett idézettel jellemeztem:

Uram

Tégy engem békéd eszközévé,...

Hogy ne vigaszt keressek, hanem vigasztaljak,

hogy ne megértést keressek, hanem másokat értsek meg,

hogy ne engem szeressenek, hanem szeretetet nyújtsak.

S valóban így éltél: a családjáért, a munkatársaidért, a könyvtáros közösségért, Cegléd város olvasóközösségéért, értük dolgoztál, buzgón, fáradhatatlanul.

Ma egy sokkal szívbemarkolóbb kötelezettségem van: ismét én búcsúztatlak el téged hosszú, nehéz, mégis gyönyörű utad végén.

Biztosan tudom, s mindannyiunk nevében mondom: amíg élünk, az emlékeztünkben, a szívünkben élni fogsz.

Isten Veled!

Biczák Péter

(Elhangzott a ceglédi Csengettyűs temetőben, 2008. május 30-án.)

„Kovács Máté száz éve a magyar társadalom életében”

Egy emlékkönyvről és az emlékezés kötelességéről

2006-ban, születésének századik évfordulóján három alkalommal, három helyszínen is megemlékeztek Kovács Mátéről (1906–1972), a XX. századi magyar művelődés és a magyar könyvtárügy sokoldalú alakjáról. Az emlékünnepek sorát márciusban Budapesten az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszéke kezdte, amelynek Kovács Máté tizenhat éven keresztül tanszékvezető professzora volt, 1956 és 1972 között. Júliusban Kecskeméten a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tartotta vándorgyűlését, Kovács Mátéra emlékezve, majd novemberben Hajdúszoboszlón a nevét viselő Városi Művelődési Központ és Könyvtár rendezett kétnapos konferenciát a város szülöttének tiszteletére.

Mindhárom megemlékezésen – ahogy ez természetes – a még élő kortársak, a követők és a tanítványok idézték föl Kovács Máté személyét és munkásságát, valamint igyekeztek egyre pontosabban föltérképezni a magyar kultúrának azokat a meghökkentően szerteágazó területeit, amelyek Kovács Máté tevékenységének a tenyérnyomait őrzik. A halála óta eltelt harmincöt év, a társadalmi körülmények alakulása mára lehetővé tette, hogy egyre pontosabban és árnyaltabban értékelhessük Kovács Máté életművét, illetve egyre részletesebben és objektívabban foglalhassunk állást a magyar művelődés- és könyvtártörténet közelmúltjának eseményeiben.

Az emlékkönyv több mint alkalmi tisztelegés a szakma félmúltjának nagyformátumú személyisége előtt. Kovács Máté életútja, miközben bontakozott és széleseedett, a magyar kultúra és művelődéspolitikára egyre több területéhez kapcsolódott, hogy mennyire sok területéhez, ezt a méltató emlékezések és az elemző tanulmányok nagy száma is bizonyítja. Talán a három konferencia szervezői voltak különösen körültekintőek, talán az emlékkönyv szerkesztője (Hangodi Ágnes) válogatott jó érzékkel, a kötetben mindenesetre kevés az ismétlés és a pusztán lelkesedésből fakadó tiszteletadás. A Kovács Máté emlékkönyv inkább – a megfelelő magyar szó híján németül Festschriftnek nevezett – tanulmánykötetre emlékeztet. A bennfoglalt előadások és tanulmányok egyik vonulata Kovács Máté életének és tevékenységének eddig kevésbé feltárt részleteivel foglalkozik, az ő gondolatainak kezdetein vagy későbbi formálódásán vezet végig. A másik vonulat viszont inkább magukra a megoldott vagy folyamatosan megoldandó feladatokra, a magyar művelődéstörténetben és -politikában szerepet játszó intézményekre fordítja figyelmét. Ez a törekvés (ez a tudatos szerkesztés) eredményezi, hogy a két szál folyamatosan egybefonódik és széjjelválik, mintegy állandóan emlékeztetve: Kovács Máté kezdeményezéseinek és törekvéseinek háttérében miképpen változott a társadalmi környezet, miképpen szólt (nyúlt!) bele a hosszú távú tervekbe és a napi megoldás

lehetőségeibe. A tanulmányok ugyanakkor éreztetik, miképpen keresi, és jó perceiben—éveiben miképpen találja meg a nagyra hivatott, összefüggésekben és távlatokban gondolkodó fiatal ember (politikus, tudós, tanár és szervező) a lehetőséget tervei megvalósításához az ideológiák és hivatalok, a vonzások és taszítások útvesztőjében és egérfogóiban. Kovács Mátétól megtanulhatjuk (dehogyan tanulhatjuk, legfőleg megcsodálhatjuk!), hogyan lehet, hogyan kell a jó tervek megvalósításához megfelelő társakat toborozni, akik majd tanítványok, követők s a megkezdett ügy folytatói lesznek, és hogyan lehet, hogyan kell életbarát műhellyé, a közös munka és a kellemesen tartalmas együttlét szigeteivé tenni egy minisztériumi irodát, egy könyvtári munkaszobát vagy egy tanszéki olvasótermet.

Egy ember sorsában száz év túlon túl hosszú idő, egy ország életében már csak röpké pillanat, de még egy tisztességes szakma is (a magyar könyves szakma ilyen!) képes az emlékezet folyamatosságát száz évre megnyújtani. A Kovács Máté emlékkötet tanulmányai azonban arra intenek, bizony számos olyan részlete van az elmúlt száz évről is (mint minden elmúlt száz évről!), amelyek sokáig vagy végleg homályban maradnak, amelyek pedig tudatosítást, elismerést, sőt esetleg reflektorfényt érdemelnének az utókortól.

Kovács Máté politikai (valójában inkább: közéleti) pályája nem 1945 után indult, hiszen már 1943-tól az Országos Közoktatási Tanács ügyvezető igazgatója – Hankiss Jánosnak, a később oktalanul félreállított kiváló tanárnak és tudósnek a támogatásával. Már ekkor körvonalazódik egy sor olyan probléma, amelyet pályája helyszínein Kovács Máté később irányíthat, megoldhat vagy legalább megfogalmazhat: a nemzeti önismeret és a demokratikus, népi hagyományok fontossága, a műveltség és az önművelés életprogrammá tétele, az európai távlatok megteremtése és megóvása. Hogy az OKT mit őrzött meg és mit adott (vagy adhatott volna) tovább a magyar polgári kultúra elképzeléseiből, a népi írói mozgalom céljaiból, netán nemzetvédő szándékaiból, mindez a következő történész nemzedékek számára is tartogat kutatni való feladatot. (*Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté könyvtárpolitikai tevékenysége az OKT és az OKDT tükrében.*)

Kovács Máté 1945 tavaszán a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba került, 1945 és 1949 között több kormány- és Miniszterváltás alakította a tárca profilját és tevékenységét. Kovács Máté feladatköre fokozatosan bővült (a rangja is nőtt, egészen az államtitkárságig), de már 1945 tavaszán megbízást kapott az oktatásügy reformtervezetének a kimunkálására. A sokirányú tervezet az oktatás társadalmi kapcsolatrendszerét igyekezett új elvek szerint kialakítani, amelyben a megreformált iskolarendszer, a vidéki kollégiumhálózat tervszerű megvalósítása, a szabadművelődés vágya-követelménye, a könyvtár- és az olvasáskultúra egyaránt helyet kapott. Ugyanakkor Kovács Máté tisztában volt a korábbi iskolarendszer értékeivel, aggódik ezek (egy részének) elvesztésén, s hogy e veszteséget kisebbítse, új és új-szemléletű oktatói gárda kinevelését sürgeti. A teljes program megvalósításának idejét tizenöt évben jelöli meg, helyette a program három évet kap a megvalósításra... Kovács Máté 1949-ben megvált munkakörétől, az államtitkárságtól, a közvetlen politikai tevékenységtől. Az 1945–1949 közötti fél évtized minisztériumi háttéralkui és pártküzdelsei éreztetik, amit az utókor olvasója az 1990-es rendszerváltozás idején ismét megtapasztal, hogy a művelődés, a kultúra és az iskolaügy – a közülük idővel kitessékelt vallásról már nem is beszélve! – minden új társadalmi berendezkedési kísérlet számára alapvető fontosságú. (*Bényei Miklós: Kovács Máté*)

té, az államtitkár és Szabó Róbert: Kovács Máté, a szakpolitikus. A Vallás- és Közoktatási Minisztériumban eltöltött évek, 1945–1949.)

A következő, fél évtizednél hosszabb időszak új területre, új körülmények közé helyezi Kovács Mátét, a Debreceni Egyetemi Könyvtárba. Ekkor ment végbe „a nagy múltú főúri, szerzetesi és egyesületi könyvtárak – egykorú szóhasználat szerint – nemzeti tulajdonba vétele”, a sok százezer kötetre menő és fölbecsülhetetlen értékű könyvvállomány lehetséges védelmét, egybentartását, áttekinthetővé tételét és állományba vételét az Egyetemi Könyvtár munkatársai valójában a szorosán vett napi munkafeladataikon felül végezték. Ekkor formálódott meg a nagy szervezőképességű Kovács Mátéban a gondolat, hogy a Budapesttől földrajzilag távol fekvő Debrecenben alakítsák ki az ország második nemzeti könyvtárát. Ez a koncepció természetesen nemcsak az állomány lehetséges növelését és a megtisztelő elnevezést jelentette, a „nemzeti könyvtár” számos új kötelességet, szolgáltatást, egy sor új elképzelés megvalósulását is lehetővé tette. Ebben a történelmi helyzetben és részben a kényszer szülte szakmai körülmények között fogalmazódott meg a helytörténeti, honismereti munka megindításának és rendszeressé tételének az igénye is, ami Debrecen esetében a tiszántúli helytörténeti dokumentáció megindítását és folyamatos gondozását jelentette. (Korompay Gáborné: Kovács Máté értékmentő tevékenysége a Debreceni Egyetemi Könyvtárban.)

Kovács Máté egyúttal egy sor olyan munkatárssal bővítette–gazdagította a könyvtár gárdáját, akik ekkoriban veszítették el korábbi tanári, egyházi munkahelyüket, itt azonban nyelvtudásukat, tudományos képzettségüket kamatoztathatták. A „jobb helyzetbe került tanítvány” támogatása több volt baráti gesztusnál, Kovács Máté pontosan tudta, milyen értékes emberfőket ment meg a magyar kultúra számára, amikor Varga László, Szabó István, Várady-Szabó László és a többi „racionalizált” tudós és tanár alkalmazására vállalkozott – és azt is, miféle politikai bizalmatlanságot kelt maga iránt az ő foglalkoztatásukkal. Különösen nehéz helyzetet oldott meg a hozzá évtizedek óta – tanáráként – közel álló Hankiss Jánossal kapcsolatban, akinek 1945-ben az igazolását egyengeti, 1946-ban a Nyári Egyetem felélesztési kísérletét, 1948-ban pedig a *Helicon* folyóirat újraindítási tervét segíti – e két utóbbi tervet Kovács Máté támogatása ellenére sem sikerült megvalósítani. Hankisst az Egyetemi Könyvtár munkatársai közé veszi, ezzel még a család budapesti öröklékását is sikerül megtartani, illetve visszaszerezni. Ezeknek az egymástól látszólag távol eső sikeres próbálkozásoknak és kudarcoknak az egybekapcsolása a kor ismereteihez kíván adalékot nyújtani. (Gorilovics Tivadar: Tanítványból munkatárs, munkatársból barát. Kovács Máté és Hankiss János.)

A könyvtárak helyzetének korszerű rendezése ugyan kezdettől része volt Kovács Máté elképzeléseinek, de átfogó könyvtárpolitika kidolgozására csak 1953-tól volt módja, amikor megalakult az Országos Könyvtárügyi Tanács (az OKT, későbbi, kibővített névvel és funkcióval: az OKDT, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács). Kovács Máté – kezdetben, mint tudományos nagykönyvtár vezetője, később mint egyetemi professzor – egységes, országos könyvtárpolitika, könyvkiadási és -terjesztési propaganda megteremtését várja és követeli meg ettől a koordináló, könyvtárak fölött működő szervtől, segítségével azonban egyúttal a könyvtáros képzés egységessé tételére és magas szintre emelésére is lehetőséget lát. Az 1956-os könyvtári törvény kimunkálásában komoly szerepet vállal az egykori államtitkár, a könyvtárigazgató és a tanszékvezető professzor.

Az 1956 és 1972 közötti tizenhat év a Könyvtártudományi Tanszék élén a tudományos összefüggések kidolgozásának, a szakirodalmi háttér megteremtésének, a felsőfokú oktatás megindításának és elismertetésének az ideje volt. A bibliológia – Kovács Máté tágasan értelmezett könyvtudományi elmélete – frankofon diszciplína, franciaországi tanulmányútjain ismerkedett meg vele a hajdúszoboszlói–debreceni diák. A francia szakirodalom és a francia bibliológusok megkülönböztetett szerepet játszottak később is Kovács Máté életében, tudományos tevékenységében, nemzetközi kapcsolatrendszerében, miközben a magyar olvasáskutatás számos kapcsolódási pontot talált a nyugat-európai – jelesül a francia – szociológiai kutatásokhoz. (*Sebestyén György: Kovács Máté, az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanszékvezető professzora, 1956-1972 és Sebestyén György: Kovács Máté, a frankofon bibliológus professzor.*)

Az 1960-as években lendületet vett magyarországi olvasásszociológia a következő évtizedekben folyamatosan és következetesen tudósít az olvasói kultúra átalakulásáról, az olvasói aktivitás csökkenéséről, a különböző korosztályok riasztó mértékű elfordulásáról a könyvtől. Továbbá a vizsgálatok az olvasói érdeklődés és preferencia átalakulását is jelzik. A határon túli magyar olvasók könyvértékelése némileg másképp alakult: kisebbségi helyzetben mintha jobban megőrződött volna a hagyományos olvasói értékrend, valamint az anyanyelvi olvasmányok dominanciája. A szépirodalom azonban a XX. század utolsó negyedében mindenképpen pozíciót veszített a magyar és a magyarországi olvasáskultúrában, a kultúra és az anyanyelv összefonódása is lazuló (erodáló) tendenciát mutat. (*Gereben Ferenc: A Kovács Máté-féle „bibliológia” egyik diszciplínája régen és most. Szociológiai körkép a Kárpát-medence magyarságának nemzeti és kulturális identitásáról.*)

Az olvasási gyakoriság, az olvasmányok beszerzésének módja és a könyvtárhasználat hasonlóképpen átalakulóban van. A könyv a XX. század második felében veszíti el a korábbi évszázadokban kialakult, legfőbb tájékoztató és szórázó eszköz jellegét, s ha egyelőre nem is látszik teljesülni McLuhan komor jóslata az írott információ (a könyv és a folyóirat) eltűnéséről, kétségkívül meg kell osztania helyét, és kialakítania új szerepkörét az elektronikus és a virtuális tartalomhordozó eszközök mellett.

Kovács Máté bibliológia elmélete a jövő európai művelődésében már az 1960-as évtizedben a fejlődés reális fázisaként vázolta föl ezt az állapotot, miközben a szellemi és műszaki haladás töretlen útját látta benne, és semmiféle riasztó távlatot nem sugallt a könyvtárkultúrában munkálkodó kortársaknak. (*Nagy Attila: Bibliológiai alapfogalmak, empirikus kutatások, társadalomkép. Növekvő kulturális szakadékok – az olvasás példája.*)

Az „Egy regény regénye” címet már viseli magyar irodalmi és politikai mű (a Sinkó Erviné), de ráillenek az elnevezés *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* című kétkötetes gyűjtemény keletkezéstörténetére is, amely Kovács Máté tizenhat éves professzorságának idejét jószerével végigkísérte. Mindeközben számos hivatalos (minisztériumi, egyetemi, kiadói) támogatáson–támadáson és szemőldök-összevonáson ment a tervezet keresztül, terjedelme a sokszorosára nőtt, egyetemi jegyzetből tudományos alapművé súlyosodott, felölelt évszázadokat, foglalkoztatta a tanszék valamennyi munkatársát („büntetesképpen” még a mindenkori hallgatókat is!), s amelynek harmadik kötete – ilyen a magyar könyvtári s másmilyen valóság! – a mai napig sem látott napvilágot. (*Tóth Gyula: Adalékok A könyv és*

könyvtár a magyar társadalom életében című kötetek keletkezéséhez, Kovács Máté történeti és elméleti munkásságához.)

Kovács Máté – mint a legtöbb ambiciózus bölcsészhallgató – szépírói tervekkel is foglalkozott, a kéziratos hagyatékából közzétett novellák tanúsága szerint jó szeme volt a valóságábrázoláshoz és a feszültségteremtéshez, naplójából egy lényeglátó és problémaérzékeny fiatal ember arcéle bontakozik ki. De azért egyetértünk döntésével, hogy figyelme a könyvtár- és a művelődéspolitikára irányult. *(Kovács Máté kéziratos hagyatékából. Szerk.: Patkósné Hanesz Andrea.)*

Kovács Máté emlékét megrendítően idézi föl a hajdani vajdasági magyar diáklány, aki a budapesti professzorhoz írta szakdolgozatát, aki biztatást kapott Kovács Mátétól, hogy az újvidéki egyetemen szervezze meg és vezesse a könyvtárosok oktatását, és akinek csak egyetlen alkalom adatott, hogy személyesen találkozhasson diplomamunkája konzulensével. *(Csáky S. Piroška: Kovács Máté, a tanár. Egy határon túli tanítvány emléktörredékei – 34 év távlatából, avagy két nemzedék véletlen [?] találkozása.)*

A kép teljessé és árnyaltabbá tétele érdekében célszerű volna azért egy sor – ma még homályban lévő, vagy csak sommásan összefoglalt – kérdést alaposan végiggondolni. Akár a fiatal művelődéspolitikus Kovács Máté és a két világháború közötti korszak hivatalos kultúrpolitikusa, Klebelsberg Kunó gondolatai között mutatkozó hasonlóságok és különbségek lényegét értelmezni, akár Kovács Máté helytörténeti, honismereti elképzeléseit, illetve ezek könyvtári lehetőségeit újragondolni, akár a Hazafias Népfrontban 1958 és 1972 között végzett munkáját kiemelni a napi aktatologatások és kásahegy-rágások tömkelegéből. *(Patkósné Hanesz Andrea: Beszámoló a Kovács Mátéval kapcsolatos legújabb kutatásokról.)*

Hogy Kovács Máté neve és emléke az utókor diákjait és könyvtárosait is segítse és támogassa munkájukban, arról a Kovács Máté Alapítvány gondoskodik, a névadó kilencvenedik születésnapjára hozták létre, sok könyvtárosi–könyves pálya megindulásában és sok mű létrejöttében segített már eddig is az alapítvány. *(Kovács Ilona: A Kovács Máté Alapítvány tevékenysége, 1996-2006.)*

Körütekintő és alapos bibliográfia foglalja össze Kovács Máté szakirodalmi munkásságát és a róla szóló irodalmat (1983 és 2007 között), a 134 tételes összeállítás a professzor életével és munkásságával foglalkozó szakdolgozatokat és a hálózati elérhetőségeket is tartalmazza. *(Kovács Máté szakirodalmi munkássága és a róla szóló irodalom. Bibliográfia, szerk.: Fehér Anita.)*

A teljesség igénye nélkül mutattuk be az Emlékkönyvet. Elbocsátó gondolatként az a mondat kínálkozik, amellyel Z. Karvalics László végzi a maga dolgozatát: „Kovács Máté... boldogabb időkben akár örököse és folytatója lehetett volna a Kármán, Eötvös, Trefort, Klebelsberg vagy Magyary Zoltán nevével fémjelzett szakpolitikai kurzusoknak. Bírt az elődök színvonalát és rangját adó tudományos megalapozottsággal, kompetenciával és látókörrel, és kiváló emberi tulajdonságai sok mindenre predesztinálhatták volna.”

(Emlékkötet Kovács Máté tiszteletére. Szerk.: Hangodi Ágnes. Előszó: Tóth Gyula. Debrecen 2007, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. 274 p.)

Lukáts János